

2004-03-25 – SS Ioannes Paulus II – Congregatio ‘Redemptoris Sacramentum’

**CONGREGATIO DE CULTU DIVINO
ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM**

INSTRUCTIO

Redemptionis sacramentum

**De quibusdam observandis et vitandis
circa Sanctissimam Eucharistiam**

INDEX

Prooemium [1-13]

Caput I

De sacrae Liturgiae moderatione [14-18]

1. De Episcopo dioecesano, sacerdote magno sui gregis [19-25]
2. De Episcoporum Conferentia [26-28]
3. De Presbyteris [29-33]
4. De Diaconis [34-35]

Caput II

De christifidelium laicorum participatione in Eucharistiae celebratione

1. De actuosa et conscia participatione [36-42]
2. De officii christifidelium laicorum in sanctae Missae celebratione [43-47]

Caput III

De sanctae Missae recta celebratione

1. De materia Sanctissimae Eucharistiae [48-50]
2. De Prece eucharistica [51-56]
3. De ceteris Missae partibus [57-74]
4. De coniunctione variorum rituum cum Missae celebratione [75-79]

Caput IV

De sacra Communione

1. De dispositionibus in sacra Communione accipienda [80-87]
2. De distributione sacrae Communionis [88-96]
3. De Sacerdotum Communionem [97-99]
4. De Communionem sub utraque specie [100-107]

Caput V

De quibusdam aliis ad Eucharistiam spectantibus

1. De loco celebrationis sanctae Missae [108-109]
2. De variis sanctae Missae adiunctis [110-116]
3. De sacris vasis [117-120]
4. De vestibus liturgicis [121-128]

Caput VI

De Ss.mae Eucharistiae asservatione deque eius cultu extra Missam

1. De Sanctissimae Eucharistiae asservatione [129-133]
2. De aliquibus formis cultus Ss.mae Eucharistiae extra Missam [134-141]
3. De processionibus et congressibus eucharisticis [142-145]

Caput VII

De fidelium laicorum officiis extraordinariis [146-153]

1. De extraordinario sacrae Communionis ministro [154-160]
2. De praedicatione [161]
3. De celebrationibus peculiaribus, quae absente Sacerdote peraguntur [162-167]
4. De iis, qui a statu clericali sunt dimissi [168]

Caput VIII

De remediis [169-171]

1. De gravioribus delictis [172]
2. De rebus gravibus [173]
3. De aliis abusibus [174-175]
4. De Episcopo dioecesano [176-180]
5. De Sede Apostolica [181-182]
6. De expostulationibus circa abusus in re liturgica [183-184]

Conclusio [185-186]

Prooemium

[1.] Redemptionis sacramentum Mater Ecclesia in sanctissima Eucharistia firma fide agnoscit laetanterque accipit, celebrat et adoranter veneratur, Christi Iesu mortem annuntians eiusque resurrectionem confitens, donec ipse in gloria veniat, ut, Dominus et Dominator invictus, Sacerdos aeternus et universorum Rex, regnum veritatis et vitae maiestati immensae omnipotentis Patris tradat.

[2.] Doctrina Ecclesiae de sanctissima Eucharistia, in qua continetur totum bonum spirituale Ecclesiae, ipse scilicet Christus, Pascha nostrum, quae totius vitae christianae fons est et culmen et cuius causalis impulsus sub ipsis Ecclesiae originibus subest, sollicita cura magna auctoritate decursu saeculorum in scriptis Conciliorum et Summorum Pontificum exposita est. Novissime autem in Litteris Encyclicis «*Ecclesia de Eucharistia*» Summus Pontifex Ioannes Paulus Pp. II denuo pro aetate nostrae adiunctis ecclesialibus elementa magni momenti eadem de re exposuit.

Ut praesertim in celebratione sacrae Liturgiae etiam hodiernis diebus tantum mysterium debite tueatur Ecclesia, Summus Pontifex huic Congregationi de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum mandavit, ut, collatis consiliis cum Congregatione pro Doctrina Fidei, hanc Instructionem appareret, in qua quaedam ad disciplinam Sacramenti Eucharistiae pertinentia tractarentur. Ea exinde quae in hac Instructione exhibentur in continuitate cum praedictis Litteris Encyclicis «*Ecclesia de Eucharistia*» sunt legenda.

Minime tamen in animo est in eadem summam normarum de sanctissima Eucharistia exarare, sed potius ad altam aestimationem normarum liturgicarum roborandam aliqua elementa, quae in iam enuntiatis seu statutis adhuc valida

habentur, hac Instructione assumere ac quaedam statuere, quibus priora explicentur et compleantur, atque Episcopis, sed etiam Presbyteris, Diaconis et omnibus christifidelibus laicis exponere, ut quisque pro officio et posse haec omnia in effectum ducat.

[3.] Normae, quae in hac presenti Instructione continentur, ad rem liturgicam pertinere intellegantur in Ritu romano, et, mutatis mutandis, in ceteris Ritibus Ecclesiae latinae iure recognitis.

[4.] «Nihil dubitatur quin permagnas utilitates attulerit liturgica Concilii reformatio ad magis consciam, actuosam ac fructuosam fidelium participationem sancti Sacrificii altaris». Attamen «umbrae non desunt». Sic taceri non possunt abusus etiam gravissimi contra naturam Liturgiae et sacramentorum necnon traditionem et auctoritatem Ecclesiae, qui nostra aetate haud raro in hoc vel illo ecclesiali ambitu celebrationes liturgicas affligunt. Aliquibus in locis abusus patratio in re liturgica facta est veluti mos, quod patet admitti non posse et cessare debere.

[5.] Observatio normarum ab Ecclesiae auctoritate emanatarum conformitatem mentis et vocis, actionis externae et attentionis cordis exoptulat. Observatio mere externa normarum, sicut patet, essentiae contraria esset sacrae Liturgiae, in qua Christus Dominus congregare vult Ecclesiam suam ut cum ipso fiat «unum corpus et unus spiritus». Quapropter actio externa illuminata esse debet fide et caritate, quae nos cum Christo et ad invicem uniunt caritatemque pro pauperibus et derelictis creant. Verba autem et ritus liturgici expressio fidelis per saecula maturata sensus Christi sunt, nosque sentire docent sicut ipse; verbis illis conformantes nostram mentem, corda nostra elevamus ad Dominum. Quaecumque in hac instructione dicuntur ad hanc conformationem sensus nostri cum sensu Christi, in verbis et ritibus liturgiae expresso, ducere intendunt.

[6.] Qui enim abusus «ad rectam obscurandam fidem doctrinamque catholicam super hoc mirabili Sacramento aliquid conferunt». Sic impeditur etiam ne «vivere rursus quodammodo» possint «fideles experientiam duorum discipulorum de Emmaus: “Et aperti sunt oculi eorum et cognoverunt eum”». Quia coram Dei virtute et divinitate ac splendore eius bonitatis praesertim in Sacramento Eucharistiae manifestae, decet omnes fideles habere et exercere sensum illum confitendae Dei maiestatis, quem per Filii Unigeniti salutiferam passionem acceperunt.

[7.] Abusus haud raro in falso libertatis sensu radicem habent. Attamen Deus nobis in Christo non illam illusoriam libertatem concedit, qua quod volumus faciamus sed libertatem, qua id facere possimus quod dignum et iustum est. Valet quidem hoc non de praeceptis tantum a Deo directe manantibus, verum etiam, cuiusque normae congruenter aestimata indole, de legibus ab Ecclesia promulgatis. Unde omnes ordinationibus a legitima auctoritate ecclesiastica statutis oportet se conforment.

[8.] Magna deinde cum tristitia notandum est quod «incepta oecumenica, quantumvis voluntate nobilia, passim consuetudinibus eucharisticis indulgent disciplinae illi contrariis qua suam exprimit Ecclesia fidem». Attamen donum Eucharistiae «nimis magnum est ut ambiguitates et imminutiones perferat». Unde convenit aliqua corrigi et pressius definiri, ut etiam hac in re «omni in sui mysterii fulgore Eucharistia resplendere pergat».

[9.] Abusus tandem saepius in ignorantiam nituntur, quia id plerumque reicitur, cuius sensus profundior minime comprehenditur nec antiquitas cognoscitur. Nam funditus ex ipsius sacrae Scripturae «afflatu instinctuque preces, orationes et carmina liturgica effusa sunt, et ex ea significationem suam actiones et signa accipiunt». Quoad signa visibilia, «quibus utitur sacra Liturgia ad res divinas invisibiles significandas, a Christo vel Ecclesia delecta sunt». Sacrarum demum celebrationum structurae et formae, pro uniuscuiusque Ritus sive Orientis sive Occidentis traditione, cum Ecclesia universali concordant, etiam quoad usus universaliter acceptos ab apostolica et continua traditione, quos Ecclesiae est futuris generationibus fideliter ac sollicitate tradere. Haec omnia a normis liturgicis sapienter custodiuntur et protegentur.

[10.] Ipsa Ecclesia nullam habet potestatem circa ea, quae a Christo sunt statuta et quae Liturgiae partem immutabilem constituunt. Si autem vinculum frangeretur, quod sacramenta habent cum ipso Christo, qui ea instituit, et cum eventibus, quibus Ecclesia fundata est, id nihil fidelibus prodesset, sed eis graviter noceret. Sacra enim Liturgia cum doctrinae principiis arctissime coniungitur, unde usus textuum rituumque non approbatorum eo perducit, ut necessarius ille nexus inter *legem orandi* et *legem credendi* aut diminuat aut evanescat.

[11.] Mysterium Eucharistiae maius est «quam ut quisquam sibi permittat proprio id arbitrato tractare, unde nec sacra eius natura observetur nec universalis ratio». Qui e contra ita agit, etiamsi Sacerdos sit, suo indulgens ingenio, substantialem unitatem Ritus romani, quae strenue servanda est, offendit actiones patrat, quae nullo modo cum fame ac siti Dei vivi congruunt, quas populus aetatis nostrae experitur, nec authenticae navitati pastoralis aut rectae renovationi liturgicae inservit, sed potius christifideles patrimonio et haereditate eorum defraudat. Acta enim arbitraria verae renovationi non prosunt, sed laedunt verum christifidelium ius ad actionem liturgicam, quae Ecclesiae vitae expressio

est, iuxta eiusdem traditionem ac disciplinam. Elementa tandem deformationis et discordiae in ipsam celebrationem Eucharistiae inferunt, quae eminenti modo atque natura sua eo tendit, ut significetur et mirabiliter efficiatur communio vitae divinae et unitas populi Dei. Hinc consequuntur incertitudo quoad doctrinam, dubitatio et scandalum populi Dei atque, paene necessarie, repugnationes violentae, quae omnia in nostra aetate, ubi saepe vita christiana etiam ob «saecularizationis» ventus perdifficilis evadit, christifideles multos vehementer confundunt et contristant.

[12.] Christifideles e contra omnes iure fruuntur veram habendi liturgiam et particulari modo sanctae Missae celebrationem, quae talis sit ac Ecclesia voluit et statuit, sicut in libris liturgicis aliisque legibus ac normis praescribitur. Item populus catholicus ius habet, ut pro eo celebretur sanctae Missae Sacrificium modo integro, secundum plenam doctrinam Magisterii Ecclesiae. Tandem est communitatis catholicae ius celebrationem sanctissimae Eucharistiae pro ea ita peragi, ut vere sacramentum unitatis appareat, omnino exclusis vitiis et gestibus cunctis, qui divisiones atque factiones in Ecclesia parere possint.

[13.] Normae et monitiones hac in Instructione expositae omnes, etsi variis modis, cum munere Ecclesiae coniunguntur, cui spectat de recta et digna celebratione huius magni mysterii vigilare. De variis gradibus, quibus singulae normae supremae legitotius iuris ecclesiastici, id est curae pro salute animarum, uniuntur, ultimum huius Instructionis capitulum agit.

Caput I

DE SACRAE LITURGIAE MODERATIONE

[14.] «Sacrae Liturgiae moderatio ab Ecclesiae auctoritate unice pendet, quae quidem est apud Apostolicam Sedem et, ad normam iuris, apud Episcopum».

[15.] Romanus Pontifex, «Vicarius Christi atque universae Ecclesiae his in terris Pastor, [...] vi muneris sui suprema, plena, immediata et universali in Ecclesia gaudet ordinaria potestate, quam semper libere exercere valet», etiam communicans cum pastoribus et gregibus.

[16.] Apostolicae Sedis est sacram Liturgiam Ecclesiae universae ordinare, libros liturgicos edere eorumque versiones in linguas vernaculas recognoscere, necnon advigilare ut ordinationes liturgicae, eaeque praesertim quibus augustissimi Sacrificii Missae celebratio moderatur, ubique fideliter observentur.

[17.] Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum «ea agit quae, salva competentia Congregationis de Doctrina Fidei, ad Sedem Apostolicam pertinent quoad moderationem ac promotionem sacrae Liturgiae, in primis Sacramentorum. Sacramentorum disciplinam, praesertim quod attinet ad eorum validitatem et licitam celebrationem, fovet atque tuetur». Demum «attente invigilat ut ordinationes liturgicae adamussim serventur, abusus praecaveantur iidemque, ubi deprehendantur, extirpentur». Qua in re, iuxta universae Ecclesiae traditionem, praeminet sollicitudo de celebratione sanctae Missae et de cultu, qui sanctissimae Eucharistiae etiam extra Missam tribuitur.

[18.] Ius habent christifideles, ut auctoritas ecclesiastica plene et efficaciter moderationem sacrae Liturgiae agat, ne liturgia umquam esse videatur «privata alicuius proprietas, neque ipsius celebrantis neque communitatis ubi Mystera celebrantur».

1. De Episcopo dioecetano, sacerdote magno sui gregis

[19.] Episcopus dioecetanus, primus mysteriorum Dei dispensator in Ecclesia particulari sibi commissa, moderator est, promotor et custos totius vitae liturgicae. Nam «Episcopus, plenitudine sacramenti Ordinis insignitus, est “oeconomus gratiae supremi sacerdotii” praesertim in Eucharistia, quam ipse offert vel offerri curat, et qua continuo vivit et crescit Ecclesia».

[20.] Praecipua enim manifestatio Ecclesiae habetur quoties Missarum sollemnia et quidem praesertim in ecclesia cathedrali celebrantur, «in plenaria et actuosa participatione totius plebis sanctae Dei, [...] in una oratione, ad unum altare, cui praeest Episcopus» a suo presbyterio, Diaconis et ministris circumdatus. Praeterea, omnis «legitima Eucharistiae celebratio dirigitur ab Episcopo, cui officium commissum est cultum christianae religionis Divinae Maiestati deferendi atque administrandi secundum praecepta Domini et Ecclesiae leges, eius particulari iudicio ulterius pro dioecesi determinatas».

[21.] Ad Episcopum enim «dioecesanum in Ecclesia sibi commissa pertinet, intra limites suae competentiae, normas de re liturgica dare, quibus omnes tenentur». Episcopus tamen semper prae oculis habeat, quod non tollatur illa libertas, quae a normis librorum liturgicorum praevидetur, aptandi, modo intelligenti, celebrationem sive ecclesiae sive coetui fidelium sive rerum adiunctis pastoralibus, ita ut sacer ritus universus sit revera ad mentem hominum accomodatus.

[22.] Episcopus Ecclesiam particularem ipsi commissam regit eiusque est moderari, dirigere, instimulare, quandoque etiam arguere, sacrum munus, quod per ordinationem episcopalem accepit, ad gregem suum in veritate et sanctitate aedificandum explens. Illustret genuinum sensum rituum et textuum liturgicorum atque in Presbyteris, Diaconis et christifidelibus laicis spiritum sacrae Liturgiae alat, ut hi omnes ad actuosam et fructuosam Eucharistiae celebrationem ducantur, pariterque consulat, ut universum Ecclesiae corpus eadem mente, in unitate caritatis, procedere valeat in dioecesi, in natione, in mundo.

[23.] Fideles «Episcopo adhaerere debent sicut Ecclesia Iesu Christo et sicut Iesus Christus Patri, ut omnia per unitatem consentiant et abundant in gloriam Dei». Omnes, etiam sodales Institutorum vitae consecratae et Societatum vitae apostolicae, cunctarumque consociationum vel motuum ecclesialium cuiusvis generis, auctoritati Episcopi dioecesani quoad rem liturgicam in omnibus subiciuntur, salvis iuribus legitime concessis. Episcopo igitur dioecesano competit ius et officium invigilandi et invisendi de re liturgica ecclesias et oratoria in suo territorio sita, ea etiam quae a praedictorum institutorum sodalibus condita sint aut dirigantur, si eis christifideles habitualiter accedunt.

[24.] Pro parte sua, populus christianus ius habet, ut Episcopus dioecesanus advigilet ne abusus in ecclesiasticam disciplinam irrepant, praesertim circa ministerium verbi, celebrationem sacramentorum et sacramentalium, cultum Dei et Sanctorum.

[25.] Commissiones vel consilia seu comitatus ab Episcopo instituta, ut ad rem «liturgicam provehendam, musicam simul et artem sacram in eius dioecesi» conferant, ad mentem agent et normas Episcopi eiusque auctoritati et confirmationi confidere debent, ut convenienter suum expleant officium et effectivum regimen Episcopi in dioecesi sua servetur. De omnibus huiusmodi coetibus ceterisque institutis et universis in re liturgica inceptis, sicut iam dudum urget, Episcopi exquirant num fructuosa adhuc fuerit eorundem operatio et sedulo discernant quaenam emendationes seu mutationes in melius in eorum compositione ac navitate inducendae sint, ut novum inveniant vigorem. Semper in mente teneatur, peritos eligendos esse inter eos, quorum firmitas in fide catholica atque scientia in re theologica et culturali cognoscuntur.

2. De Episcoporum Conferentia

[26.] Quod valet item in eas commissiones ad eandem rem pertinentes quae, exoptante Concilio, a Conferentia Episcoporum institutae sunt quorumque membra oportet sint Episcopi, qui a peritis coadiuvantibus clare distinguantur. Ubi numerus membrorum Conferentiae Episcoporum non sufficit ut ex eis commode eligatur seu instituaturs commissio liturgica, nominetur consilium seu coetus peritorum, qui, semper Episcopo praesidente, quantum potest eodem officio fungatur, nomen tamen «commissionis liturgicae» vitans.

[27.] Cessionem omnium experimentorum quoad sacrae Missae celebrationem Sedes Apostolica iam inde ab anno 1970 notificavit ac denuo anno 1988 in memoriam revocavit. Proinde singuli Episcopi et eorum Conferentiae nullam facultatem habent permittendi experimenta quoad textus liturgicos et alia, quae in libris liturgicis praescribuntur. Ut huiusmodi experimenta in posterum peragi possint, requiritur licentia Congregationis de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, quidem in scriptis data et a Conferentiis Episcoporum petenda. Ea vero non nisi ex gravi causa concedetur. Quoad incepta inculturationis in re liturgica stricte et integre observentur normae peculiare statuta.

[28.] Normae omnes ad rem liturgicam pertinentes, quas pro suo territorio ad normam iuris Conferentia Episcoporum statuerit, Congregationis de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum recognitioni subiciendae sunt, sine qua vim obligandini habent.

3. De Presbyteris

[29.] Presbyteri, ordinis Episcopalis probi, providi et necessarii cooperatores ad Populo Dei inserviendum vocati, unum presbyterium cum suo Episcopo constituunt, diversis quidem officiis mancipatum. «In singulis localibus fidelium congregationibus Episcopum, quocum fidenti et magno animo consociantur, quodammodo praesentem reddunt eiusque munera et sollicitudinem pro parte suscipiunt et cura cotidiana exercent». Et «propter hanc in sacerdotio et missione participationem Presbyteri Episcopum vere ut patrem suum agnoscant eique reverenter oboediant». Insuper «ad bonum

autem filiorum Dei semper intenti operam suam ad opus pastorale totius dioeceseos, immo totius Ecclesiae conferre studeant».

[30.] Magnum est officium «quod habent in eucharistica celebratione praesertim Sacerdotes, quorum est ei praesidere “in persona Christi” et testificationem reddere et ministerium communionis non solum pro communitate perficere quae recta via particeps est celebrationis, verum etiam pro universali Ecclesia, quae in Eucharistiae causam semper involvitur. Necesse tamen est conqueri, potissimum ab annis liturgicae reformationis post Concilium Vaticanum II, non defuisse abusus propter male acceptum creationis et aptationis sensum, qui multis etiam causas attulerunt doloris».

[31.] Cohaerenter cum eo quod in ritu sacrae Ordinationis voverunt et decursu Missae Chrismatis quotannis renovant, Presbyteri «mysteria Christi ad laudem Dei et sanctificationem populi christiani, secundum Ecclesiae traditionem, praesertim in Eucharistiae Sacrificio et sacramento reconciliationis pie et fideliter» celebrent. Nec significationem profundam proprio ministerio auferant, celebrationem liturgicam sive mutatione sive mutilatione sive additamento ad arbitrium inquinantes. Dixit enim S. Ambrosius: «Non in se,[...] sed in nobis Ecclesia vulneratur. Caveamus igitur ne lapsus noster vulnus Ecclesiae fiat». Ne ergo per Sacerdotes, qui se ministerio tam sollemniter dederunt, vulneretur Ecclesia Dei. Fideliter immo sub Episcopi auctoritate invigilent, ne huiusmodi deformationes ab aliis patrentur.

[32.] «Consulat parochus ut sanctissima Eucharistia centrum sit congregationis fidelium paroecialis; allaboret ut christifideles per devotam sacramentorum celebrationem, pascantur, peculiarique modo ut frequenter ad sanctissimae Eucharistiae et paenitentiae sacramenta accedant; annitatur item ut iidem ad orationem etiam in familiis peragendam ducantur atque conscie et actuose partem habeant in sacra liturgia, quam quidem, sub auctoritate Episcopi dioecesanii, parochus in sua paroecia moderari debet et, ne abusus irrepant, invigilare tenetur». Quamvis convenit eum in liturgicis celebrationibus, praesertim sancta Missa, efficaciter praeparandis a variis christifidelibus coadiuvari, nullo modo tamen illis quae sunt propria officii eius hac in re cedere debet.

[33.] Tandem omnes «curent Presbyteri scientiam et artem liturgicam recte colere, ut suo ministerio liturgico, a christianis communitatibus sibi commissis perfectius in dies laudetur Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus». Illa praesertim admiratione illoque stupore pervadantur, quem in cordibus fidelibus comparat paschale mysterium in Eucharistia celebratum.

4. De Diaconis

[34.] Diaconi, «quibus non ad sacerdotium sed ad ministerium manus imponuntur», viri boni testimonii, sic agere debent, Deo adiuvante, ut vere discipuli illius cognoscantur, «qui non venit ministrari sed ministrare» et fuit in medio discipulorum suorum «sicut qui ministrat». Et ipsi Spiritus Sancti dono per impositionem manuum roborati, populo Dei in communione cum Episcopo eiusque presbyterio inserviunt. Habeant ergo Episcopum uti patrem et ei Presbyterisque «in ministerio verbi, altaris et caritatis» adiumentum praestant.

[35.] Ne omittant umquam «mysterium fidei, ut ait Apostolus, in conscientia pura habere et hanc fidem secundum Evangelium et traditionem Ecclesiae verbo et opere praedicare», sacrae Liturgiae uti fonti et culmini vitae ecclesialis toto corde, fideliter et cum humilitate inservientes, «ut omnes, per fidem et Baptismum filii Dei facti, in unum conveniant, in medio Ecclesiae Deum laudent, Sacrificium participant et cenam dominicam manducant». Unde Diaconi omnes pro parte sua sese ita impendant, ut sacra Liturgia ad normam librorum liturgicorum debite approbatorum celebretur.

Caput II

DE CHRISTIFIDELIUM LAICORUM PARTICIPATIONE IN EUCHARISTIAE CELEBRATIONE

1. De actuosa et conscia participatione

[36.] Celebratio Missae, ut actio Christi et Ecclesiae, centrum est totius vitae christianae pro Ecclesia tum universa tum particulari ac pro singulis fidelibus, quos «diverso modo, pro diversitate ordinum, munerum, et actualis participationis attingit. Hoc modo populus christianus, “genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis”, suam cohaerentem et hierarchicam ordinationem manifestat». «Sacerdotium autem commune fidelium et sacerdotium

ministeriale seu hierarchicum, licet essentia et non gradu tantum differant, ad invicem tamen ordinantur: unum enim et alterum suo peculiari modo de uno Christi sacerdotio participant».

[37.] Christifideles omnes per baptismum a peccatis suis liberati et in Ecclesia incorporati, ad cultum religionis christianae caractere deputantur, ut vi regalis sui sacerdotii, in oratione perseverantes et Deum collaudantes, seipsos hostiam viventem, sanctam, Deo placentem operibusque eorum omnibus comprobata exhibeant, ubique terrarum de Christo testimonium perhibeant, atque poscentibus rationem reddant de ea, quae in eis est, spe vitae aeternae. Proinde etiam fidelium laicorum participatio in Eucharistiae ceterorumque Ecclesiae rituum celebratione non merae praesentiae et quidem passivae exaequari potest, sed vera exercitatio fidei et dignitatis baptismalis censenda est.

[38.] Constans proinde doctrina Ecclesiae de natura non tantum conviviali sed etiam et praecipue sacrificali Eucharistiae inter claves praecipuas ad plenam participationem tanti Sacramenti ex parte omnium fidelium recte aestimanda est. «Sua enim significatione et vi sacrificii destitutum, mysterium retinetur, tamquam si sensum ac momentum alicuius fraterni convivii non excedat».

[39.] Ad actuosam participationem promovendam et significandam recens instauratio librorum liturgicorum ad mentem Concilii populi acclamationes, responsiones, psalmodiam, antiphonas, cantica, necnon actiones seu gestus et corporis habitus fovit et sacrum silentium suo tempore servandum curavit, rubricis etiam partes fidelium praevideos. Spatium insuper amplum opportuno artificio datur, quod eo innititur, ut unaquaeque celebratio participantium necessitatibus, captui, praeparationi animi et ingenio iuxta facultates normis liturgicis statutas aptetur. In cantibus, melodiis, orationibus et lectionibus biblicis seligendis, in homilia habenda, in oratione fidelium exaranda, in monitionibus interdum proferendis atque in domo ecclesiae pro singulis temporibus ornanda facultas exstat ampla in omnem celebrationem varietatem quamlibet inducendi, quo etiam divitiae traditionis liturgicae clarius appareant, attentis necessitatibus pastoralibus, nota peculiaris celebrationi sedulo impertiatur, ita ut interioritas participantium foveatur. Memorandum tamen est actionum liturgicarum vim non contineri in ritibus frequenter mutandis, verum in verbo Dei et in mysterio, quod celebratur, altius perscrutandis.

[40.] Attamen, quamvis liturgiae celebratio procul dubio hanc notam actuositatis omnium christifidelium habeat, non inde sequitur, ut omnibus, ratione quadam necessaria, in sensu materiali praeter gestus et corporis habitus aliquid faciendum sit, ac si singulis necessario officium quoddam liturgicum specificum absolvendum esset. Institutio catechetica sedulo potius curet, ut notiones et praxis superficiales recentioribus annis hac in re alicubi diffusae corrigantur atque in omnibus christifidelibus semper quasi ex novo hic sensus excitetur magnae admirationis coram altitudine mysterii fidei, quod est Eucharistia, in cuius celebratione Ecclesia «in novitatem a vetustate» iugiter transit. In Eucharistiae celebratione enim sicut in tota vita christiana, quae ex ea virtutem haurit et ad eam tendit, Ecclesia, instar sancti Thomae apostoli, se prosternit adorans coram Domino crucifixo, passo, sepulto et resurgente «eius in splendoris divini amplitudine ac perpetuo exclamat: “Dominus meus et Deus meus!”».

[41.] Ad hunc sensum interiorem participationis liturgicae suscitandum, promovendum et alendum valde utilia sunt assidua et diffusa celebratio Liturgiae Horarum, usus sacramentalium exercitiaque pietatis christianae popularis. Huiusmodi exercitia, «quae, quamvis ad sacram Liturgiam restricto iure non pertineant, peculiari tamen momento dignitateque pollent», necessitudinem quamdam cum liturgico ordine habere censenda sunt, praesertim cum ab ipso Magisterio dilaudatae et comprobatae sunt, quod praecipue in marialis coronae precatone valet. Cum insuper populum christianum haec pietatis opera ducant tum ad sacramenta, praecipue Eucharistiam, frequentanda, «tum ad Redemptionis nostrae mysteria meditanda et ad praeclara sanctorum caelorum imitanda exempla, idcirco, salutari non sine fructu liturgici cultus nos participes efficiunt».

[42.] Oportet agnoscat Ecclesiam non convenire voluntate humana, sed convocari a Deo in Spiritu Sancto et per fidem gratuita vocationi eius respondere (namque *ekklesia* necessitudinem habet cum *klesis* seu vocatio). Neque eucharisticum Sacrificium est existimandum ut «concelebratio» sensu univoco Sacerdotis una cum populo astanti. E contra Eucharistia a Sacerdotibus celebrata donum est «quod auctoritatem communitatis funditus excedat [...] Communitati sese colligenti ad Eucharistiam celebrandam opus omnino est ordinato Sacerdote, qui ei praesideat ut re vera eucharistica convocatio esse possit. Aliunde sibi ex se sola communitas non potest concedere ministrum ordinatum». Urget necessitas voluntatis communis, ut omnis ambiguitas hac in re vitetur et difficultatibus recentiorum annorum remedium afferatur. Non nisi igitur caute adhibeantur locutiones, uti sunt «communitas celebrans» vel «coetus celebrans», vulgo «celebrating assembly», «asamblea celebrante», «assemblée célébrante», «asamblea celebrante», aliaeque eiusmodi.

2. De officiis christifidelium laicorum in sanctae Missae celebratione

[43.] In bonum unitatis totiusque Ecclesiae Dei aliqui ex fidelibus laicis iuxta traditionem officia quaedam circa celebrationem sacrae Liturgiae recte et laudabiliter exercent. Convenit ut plures diversa officia aut diversas partes eiusdem officii inter se distribuant et peragant.

[44.] Praeterministeria acolythi et lectoris rite institutorum, inter supradicta officia praecipua sunt illa acolythi et lectoris ex temporaria deputatione, quibus iunguntur alia munera in Missali Romano descripta, necnon officia hostias praeparandi, linteamina liturgica lavandi et similia. Omnes «sive ministri ordinati sive christifideles laici, munere vel officio suo fungentes, solum et totum id agant, quod ad ipsos pertinet» atque sive in ipsa celebratione liturgica sive in eius praeparatione faciant, ut liturgia Ecclesiae digne et decore peragatur.

[45.] Vitandum est periculum rationem complementariam inter actionem clericorum et laicorum obscurandi, ita ut officium laicorum cuidam «clericalizationi», ut dicitur, subiciatur, dum ministri sacri indebite ea assumunt, quae vitae et actioni christifidelium laicorum propria sunt.

[46.] Christifidelis laicus qui ad id vocatur, ut in celebrationibus liturgicis auxilium praestet, rite sit instructus et vita christiana, fide, moribus fidelitateque erga Ecclesiae Magisterium commendetur oportet. Decet eum iuxta eius aetatem, condicionem, vitae genus et religiosam culturam, institutionem liturgicam accepisse. Nemo seligatur cuius designatio fidelium admirationem excitare possit.

[47.] Consuetudo insignis omnino laudabiliter retinetur, qua adsint pueri vel iuvenes, ministrantes de more nuncupati, qui ad instar acolythi ad altare servitium praestent et pro captu suo opportunam catechesim de officio accipiant. Nec obliviscendum est ex huiusmodi puerorum numero decursu saeculorum ingentem compaginem ministrorum sacrorum provenisse. Consociationes pro eis, etiam parentibus participantibus et coadiuvantibus, instituuntur vel promoveantur, quibus ministrantium cura pastoralis efficacius adhibeatur. Quoties huiusmodi consociationes indolem internationalem praeserunt, pertinet ad Congregationem de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum eas erigere vel eorum statuta approbare ac recognoscere. Ad huiusmodi altaris servitium puellae vel mulieres admitti possunt, de iudicio Episcopi dioecesani et attentis normis statutis.

Caput III

DE SANCTAE MISSAE RECTA CELEBRATIONE

1. De materia Sanctissimae Eucharistiae

[48.] Panis, qui in sacrosancti eucharistici Sacrificii celebratione adhibetur, debet esse azymus, mere triticeus et recenter confectus, ita ut nullum sit periculum corruptionis. Ideo consequitur panem ex alia substantia etiam cereali conflatum, vel illum cui tanta sit admixta quantitas materiae a tritico diversae, ut, iuxta communem aestimationem, tritici panem esse dici nequeat, materiam validam pro conficiendo Sacrificio et Sacramento eucharistico haud constituere. Gravis est abusus alias substantias, ut sunt fructus vel saccharum vel mel, in panem ad Eucharistiam conficendum introducere. Patet hostias conficiendas esse ab iis, qui non solum honestate praestent, sed etiam ipsis conficiendis sint experti, idoneisque instrumentis instructi.

[49.] Ratione signi convenit, ut aliquae partes panis eucharistici ex fractione provenientes aliquibus saltem fidelibus in Communionem distribuuntur. «Parvae tamen hostiae minime excluduntur, quando numerus sacram Communionem sumentium aliaeque rationes pastorales id exigunt», immo adhibeantur ex more pro magna parte particulae parvae, quae ulteriori fractione non egent.

[50.] Vinum, quod in sacrosancti eucharistici Sacrificii celebratione adhibetur, debet esse naturale, de genimine vitis, merum et non corruptum, extraneis substantiis non admixtum. In ipsa Missae celebratione ei modica aqua miscenda est. Sedula cura caveatur ut vinum ad Eucharistiam destinatum perfecto statu conservetur nec acescat. Omnino vetitum est vinum adhiberi, de cuius genuitate et provenientia dubium occurrat: nam Ecclesiae circa condiciones necessarias pro sacramentorum validitate certitudinem exigit. Nec admittatur ullum praetextum in favorem aliorum potuum cuiusvis generis, qui materiam validam non constituunt.

2. De Prece eucharistica

[51.] Illae tantum Preces eucharisticae adhibeantur, quae in Missali Romano inveniuntur vel ab Apostolica Sede legitime probatae sunt iuxta modos terminosque ab ea definitos. «Patiendum non est nonnullos Sacerdotes sibi ius arrogare Preces eucharisticas componendi» vel textus earumdem ab Ecclesia probatos mutare vel alios a privatis compositos inducere.

[52.] Eucharisticae Precis pronuntiatio, ipsa sua natura quasi culmen totius celebrationis, Sacerdotis est propria vi eius ordinationis. Itaque abusus est id agere, ut quaedam partes Precis eucharisticae a Diacono, a ministro laico vel a singulo omnibusve simul fidelibus recitentur. Prex igitur eucharistica a solo Sacerdote est ex toto recitanda.

[53.] Dum Sacerdos celebrans Precem eucharisticam «profert aliae orationes vel cantus non habeantur, atque organum vel alia instrumenta musica sileant», nisi pro acclamationibus populi rite approbatis de quibus infra.

[54.] Populus tamen semper actuose et numquam mere passive interest: Sacerdoti enim «in fide et cum silentio se societ, necnon interventibus in eucharisticae Precis cursu statutis, qui sunt responsiones in dialogo Praefationis, Sanctus, acclamatio post consecrationem et acclamatio Amen post doxologiam finalem, necnon aliae acclamationes a Conferentia Episcoporum probatae et a Sancta Sede recognitae».

[55.] Alicubi invaluit abusus, quo tempore consecrationis in sanctae Missae celebratione Sacerdos hostiam frangit. Qui abusus contra Ecclesiae traditionem fit. Reprobandus est urgentiusque corrigendus.

[56.] Mentio nominis Summi Pontificis et Episcopi dioecesanii in Prece eucharistica ne omittatur, ob traditionem antiquissimam servandam et communionem ecclesiam manifestandam. «Eucharisticae» enim «communitatis ipse congressus communis est etiam coniunctio cum proprio Episcopo et cum Pontifice Romano».

3. De ceteris Missae partibus

[57.] Communitatis christifidelium ius est, ut praesertim in celebratione dominicali adsint de more musica sacra idonea et vera ac semper altare, paramenta ac sacra linteamina, quae dignitate, decore et munditie iuxta normas resplendeant.

[58.] Pariter omnes christifideles ius habent celebrationem Eucharistiae sedulo in omnibus eius partibus ita praeparari, ut digne et efficaciter in ea verbum Dei proclametur et explanetur, facultas textus liturgicos et ritus seligendi cum cura iuxta normas exerceatur et verbis cantuum in celebratione Liturgiae fides eorum debite custodiatur et alatur.

[59.] Cesset reprobandus usus, quo Sacerdotes vel Diaconi aut christifideles hic et illic textus sacrae Liturgiae ipsis pronuntiandos commissos proprio arbitrio mutant seu variant. Cum ita enim faciant, sacrae Liturgiae celebrationem instabilem reddunt et haud raro authenticum sensum Liturgiae adulterant.

[60.] In Missae celebratione liturgia verbi et liturgia eucharistica inter se stricte conectuntur et unum eundem actum cultus efficiunt. Quapropter alteram ab altera separare non licet, easve diverso tempore et loco celebrare. Neque licet variis momentis etiam unius eiusdem diei singulas partes sacrae Missae peragi.

[61.] In seligendis lectionibus biblicis in celebratione Missae proferendis, sequendae sunt normae, quae in libris liturgicis inveniuntur, ut revera «ditior mensa verbi Dei pareatur fidelibus et thesauri biblici eis aperiantur».

[62.] Nec licet lectiones biblicas praescriptas proprio arbitrio omittere vel substituere nec praesertim «lectiones et psalmum responsorium, quae verbum Dei continent, cum aliis textibus non biblicis» commutare.

[63.] Lectio evangelica, quae «culmen constituit liturgiae verbi», ex traditione Ecclesiae in celebratione sacrae Liturgiae ministro ordinato reservatur. Unde non licet laico etiam religioso lectionem evangelicam in sanctae Missae celebratione proclamare, nec aliis in casibus, in quibus normae hoc non explicite permittunt.

[64.] Homilia, quae decursu celebrationis sanctae Missae tenetur et pars est ipsius liturgiae, «de more ab ipso Sacerdote celebrante habeatur vel ab eo committatur Sacerdoti concelebranti, vel quandoque, pro opportunitate, etiam Diacono, numquam vero laico. In casibus peculiaribus iustaque de causa homilia haberi potest etiam ab Episcopo vel Presbytero qui celebrationi interest quin concelebrare possit».

[65.] Memorandum est quod abrogata censetur ad praescriptum canonis 767, § 1, quaelibet praecedens norma quae fideles non ordinatos admiserit ad homiliam habendam in eucharistica celebratione. Quae admissio reprobatur, ita ut vi nullius consuetudinis permitti possit.

[66.] Prohibitio admissionis laicorum ad praedicationem intra Missae celebrationem valet etiam de seminariorum alumnis, de disciplinae theologicae auditoribus et de illis, qui officium «assistentium pastoralium», ut aiunt, acceperint, neque ullum aliud laicorum genus vel coetus vel communitas vel associatio excipiatur.

[67.] Omnino praesertim curandum est, ut homilia mysteriis salutis stricte innitatur, per anni liturgici cursum ex lectionibus biblicis textibusque liturgicis fidei mysteria et normas vitae christianae exponens atque commentarium praebens textuum ex Ordinario vel Proprio Missae aut alius ritus Ecclesiae. Patet omnes sacrae Scripturae interpretationes ad Christum reducendas esse, utpote ad cardinem supremum oeconomiae salutis, sed hoc fiat perspecto contextu specifico liturgicae celebrationis. In homilia habenda lucem Christi super eventus vitae pandere curetur. Quod autem ita fiat, ne sensus verus ac sincerus verbi Dei vanus evadat, v. gr. tantum de re politica vel profana agendo aut e notionibus a nostrae aetatis motibus pseudo-religiosis derivantibus uti e fonte attingendo.

[68.] Episcopus dioecesanus sedulo de homilia vigilet, etiam normas, lineamenta et subsidia inter ministros sacros diffundens atque conventus aliaque incepta ad hoc promovens, ut saepe occasionem habeant ipsi de natura homiliae pressius considerandi necnon auxilium quoad eius praeparationem invenient.

[69.] In sancta Missa necnon in aliis sacrae Liturgiae celebrationibus ne admittatur symbolum seu professio fidei, quae locum non habet in libris liturgicis rite approbatis.

[70.] Oblata, quae pro Liturgia eucharistica christifideles in sancta Missa praesentare solent, in panem et vinum ad Eucharistiam celebrandam non necessarie rediguntur, sed etiam alia complectari possunt dona, quae a fidelibus sub specie pecuniae aliorumve utilium pro caritate erga pauperes porrecti sunt. Dona externa autem expressio visibilis illius veri doni semper esse debent, quod Dominus a nobis expectat: cor contritum, amor Dei et proximi, quo conformamur sacrificio Christi, qui seipsum pro nobis tradidit. Nam in Eucharistia maxime fulget mysterium illud caritatis, quod Iesus Christus in Cena dominica abluens pedes discipulorum exprompsit. Ad tuendam tamen sacrae Liturgiae dignitatem exteriora oblata apte oportet porrigantur. Pecunia ergo, sicut et aliae pro pauperibus stipes, in opportuno loco disponantur, autem extra mensam eucharisticam. Praeter pecuniam et, in casu, minimam aliorum donorum ratione signi partem, haec oblata extra Missae celebrationem potius praebeantur.

[71.] Servetur usus Ritus romani pacem paulo ante sanctam Communionem tradendi, ut in Ordine Missae statutum est. Iuxta enim traditionem Ritus romani hic usus notam habet nec reconciliationis nec peccatorum remissionis, sed potius pacis, communionis et caritatis ante sanctissimae Eucharistiae receptionem significandae. Indolem e contra reconciliationis inter fratres praesefert actus paenitentiae initio Missae, praesertim iuxta primam eiusdem formam, peragendus.

[72.] Convenit «ut unusquisque solummodo sibi propinquioribus sobrie pacem significet». «Sacerdos pacem potest dare ministris, semper tamen intra presbyterium remanens, ne celebratio turbetur. Item faciat si e rationabili causa aliquibus paucis fidelibus pacem dare velit». «Ad ipsum signum pacis tradendae quod attinet, modus a Conferentiis Episcoporum», actis a Sede Apostolica recognitis, «secundum ingenium et mores populorum, statuatur».

[73.] In sacra Missae celebratione fractio panis eucharistici, solummodo a Sacerdote celebrante, adiuvante, si casus fert, Diacono vel conceleberrante, non autem laico, peragenda, inchoatur post pacem traditam, dum Agnus Dei profertur. Gestus enim fractionis panis «a Christo in ultima cena peractus, qui tempore apostolico toti actioni eucharisticae nomen dedit, significat fideles multos in Communionem ex uno pane vitae, qui est Christus pro mundi salute mortuus et resurgens, unum corpus effici (1 Cor 10, 17)». Unde ritus magna cum reverentia oportet peragatur. Sit tamen brevis. Urgentius corrigatur abusus, qui alicubi invaluit, eundem ritum innecessarie producendi, etiam laicis contra normas adiuvantibus, atque immoderati momenti aestimandi.

[74.] Si necessitas oriatur, qua instructiones vel testimonium quoddam circa vitam christianam in ecclesia apud christifideles congregatos a laico praebeantur, omnino praefendum est hoc extra Missae celebrationem fieri. Ob graves tamen causas licet huiusmodi instructiones vel testimonia praeberi postquam Sacerdos orationem post Communionem protulerit. Ne tamen hic usus consuetus fiat. Quae insuper instructiones et testimonia minime talem habeant sensum, ut cum homilia confundi possint, nec licet earum causa homiliam omnino suppressere.

4. De coniunctione variorum rituum cum Missae celebratione

[75.] Ob rationem theologicam celebrationi eucharisticae vel ritui particulari inhaerentem, libri liturgici quandoque praescribunt vel permittunt celebrationem sanctae Missae alio cum ritu, praesertim Sacramentorum, coniungi. Aliis tamen in casibus Ecclesia hanc coniunctionem non admittit, praesertim ubi de adiunctis levem vanamque quamdam indolem habentibus agatur.

[76.] Prae ceteris, iuxta antiquissimam Ecclesiae romanae traditionem, non licet Sacramentum Paenitentiae cum sancta Missa unire ita ut fiat unica actio liturgica. Hoc tamen non impedit quominus Sacerdotes, praeter illos sanctam Missam celebrantes vel concelebrantes, confessiones fidelium audiant, qui id desiderant, etiam dum in eodem loco Missa celebratur, ut occurratur eorundem fidelium necessitatibus. Quod tamen opportuno modo peragatur.

[77.] Celebratio sanctae Missae nullo modo in adiunctis communis cenae inseratur, nec cum huiusmodi convivio conectatur. Non celebretur Missa, nisi ex gravi necessitate, supra mensam cibariam aut in refectorio vel in loco qui ad hunc usum conviviale adhibeatur, nec in quavis aula ubi cibus adsit, nec Missae participantibus ipsa durante celebratione ad mensas sedeant. Si, ex gravi necessitate, Missa celebrari debeat in eodem loco ubi postea cenandum erit, interponatur clarum temporis spatium inter Missae conclusionem et initium cenae neque cibus ordinarius fidelibus durante Missae celebratione exhibeatur.

[78.] Non licet celebrationem Missae colligari cum rebus politicis vel mundanis vel cum adiunctis quae plene Magisterio Ecclesiae catholicae non respondeant. Omnino insuper vitandum est Missae celebrationem ex mero pomparum desiderio peragere aut iuxta decora aliarum caeremoniarum etiam profanarum fieri, ne authentica significatio Eucharistiae evacuetur.

[79.] Abusus demum severissime iudicandus est in celebrationem sanctae Missae elementa contra librorum liturgicorum praescripta ex ritibus aliarum religionum desumptis introducere.

Caput IV

DE SACRA COMMUNIONE

1. De dispositionibus in sacra Communionem accipienda

[80.] Eucharistia fidelibus proponatur etiam «tamquam antidotum, quo liberemur a culpis cotidianis et a peccatis mortalibus praeservemur», quod diversis in Missae partibus in lucem ponitur. Quoad actum paenitentialem initio Missae positum, is finem habet omnes disponendi, ut apti sint ad sacra mysteria celebranda; tamen, «efficacia sacramenti Paenitentiae caret», nec, ad gravium remissionem peccatorum quod attinet, pro sacramento Paenitentiae substitutus putari potest. Animarum pastores diligenter curent catechetica institutionem, ut doctrina christiana hac in re christifidelibus tradatur.

[81.] Ecclesiastica autem consuetudo declarat necesse esse quemque profundius seipsum probare, ne quisquis sibi conscius peccati gravis sine praemissa sacramentali confessione Missam celebret neve Corpori Domini communicet, nisi adsit gravis ratio et deficiat opportunitas confitendi; quo in casu meminerit se obligatione teneri ad eliciendum actum perfectae contritionis, qui includit propositum quam primum confitendi.

[82.] Insuper «normas iam edidit Ecclesia eo spectantes ut frequens et fructuosus adiuvetur fidelium aditus ad Mensam eucharisticam et ut condiciones definiantur quibus a Communionem subministranda omnino absteatur».

[83.] Optimum sane est ut omnes quamdam sanctae Missae celebrationem participantibus debitisque condicionibus praediti sacram Communionem in ea percipiant. Evenit tamen quandoque ut sacram ad mensam christifideles gregatim et indiscriminatim accedant. Pastorum est prudenter ac firmiter emendare talem abusum.

[84.] Praeterea ubi sancta Missa pro magna multitudine celebratur vel, exempli gratia, in magnis urbibus, oportet caveatur, ne ex ignorantia ad sacram Communionem accedant etiam non catholici vel etiam non christiani, neglecto Magisterio Ecclesiae quoad doctrinam et disciplinam. Pastorum est adstantes tempore opportuno monere de veritate et disciplina stricte observandis.

[85.] Ministri catholici sacramenta licite administrant solis christifidelibus catholicis, qui pariter eadem a solis ministris catholicis licite recipiunt, salvisis can. 844 §§ 2, 3 et 4, atque can. 861 § 2 praescriptis. Condiciones insuper can. 844 § 4, constitutae, quibus nihil derogari potest, inter se separari non possunt; quapropter oportet semper omnes simul requirantur.

[86.] Fideles instanter ad eum usum adducantur ut extra Missae celebrationem, praesertim horis statutis, ad sacramentum paenitentiae accedant, ita ut eius administratio cum tranquillitate et ipsorum vera utilitate fiat, neve ipsi ab actiosa Missae participatione impediuntur. Qui cotidie aut saepius communicare solent, instruantur ut aequis temporibus, pro singulorum condicione, ad sacramentum paenitentiae accedant.

[87.] Primae Communioni puerorum semper praemittatur sacramentalis confessio et absolutio. Semper insuper a Sacerdote prima Communio administretur et quidem numquam extra Missae celebrationem. Salvis casibus exceptionis, parum apte administratur feria V in Cena Domini. Seligatur potius alius dies, prouti dominicae II-VI Paschae vel sollemnitatis Corporis et Sanguinis Christi vel dominicae «per annum», cum dies dominica dies Eucharistiae recte aestimetur. Ne ad sacram Eucharistiam accipiendam «accedant pueri, qui rationis usum non sint adepti aut quos»parochus «non sufficienter dispositos iudicaverit». Ubi tamen eveniat, ut puer quidam modo exceptionalis sub respectu aetatis maturus iudicetur ad sacramentum suscipiendum, eidem prima Communio ne recusetur, dummodo sufficienter instructus sit.

2. De distributione sacrae Communionis

[88.] Fideles sacramentalem Communionem Eucharistiae de more sumant in ipsa Missa et eo puncto temporis ab ipso ritu celebrationis praescripto, id est proxime post Communionem Sacerdotis celebrantis. Est Sacerdotis celebrantis, forte ab aliis Sacerdotibus vel Diaconis coadiuvati, communionem ministrare; neque ipse debet Missam prosequi, nisi fidelium Communionem expleta. Tantum ubi urgeat necessitas, ministri extraordinarii Sacerdotem celebrantem ad normam iuris adiuvari possunt.

[89.] Ut, etiam «per signa, Communio melius appareat participatio Sacrificii quod actu celebratur», optandum est ut fideles possint eam recipere hostiis in ipsa Missa consecratis.

[90.] «Fideles communicant genuflexi vel stantes, prout Conferentia Episcoporum statuerit», actis a Sede Apostolica recognitis. «Cum autem stantes communicant, commendatur ut debitam reverentiam, ab iisdem normis statuendam, ante susceptionem Sacramenti faciant».

[91.] In sacra Communione distribuenda memorandum est quod «ministri sacri denegare non possunt sacramenta iis qui opportune eadem petant, rite sint dispositi, nec iure ab iis recipiendis prohibeantur». Quilibet exinde catholicus baptizatus, qui iure non prohibeatur, admitti debet ad sacram Communionem. Proinde licitum non est ullo ex christifidelibus sacram Communionem negare, ex eo v. gr. tantummodo quod is Eucharistiam genibus flexis vel stans accipere vult.

[92.] Quamvis omnis fidelis ius semper habeat pro libitu suo sacram Communionem ore accipendi, si quis communicandus velit Sacramentum manu recipere, in regionibus ubi Conferentia Episcoporum, actis a Sede Apostolica recognitis, id permiserit, ei sacra hostia administretur. Attamen peculiari modo curetur statim coram ministro hostiam a communicante sumi, ne ullus species eucharisticas in manu ferens discedat. Si adsit profanationis periculum, sacra Communio in manu fidelibus non tradatur.

[93.] Patina pro Communionem fidelium oportet retineatur, ad vitandum periculum ut hostia sacra vel quoddam eius fragmentum cadat.

[94.] Non licet ipsis fidelibus sacram hostiam neque calicem sacrum «per semetipsos accipere eo minus de manu in manum inter se transmittere». Hac in re auferendus insuper est abusus, quo sponsi in Missa nuptiali modo reciproco sibi sacram Communionem ministrant.

[95.] Christifidelis laicus «qui sanctissimam Eucharistiam iam recepit, potest eam iterum eadem die suscipere sollummodo intra eucharisticam celebrationem cui participat, salvo praescripto can. 921 § 2».

[96.] Reprobandus est usus, quo contra librorum liturgicorum praescripta, sanctae Missae celebratione durante vel ante eam, ad instar Communionis sive hostiae non consecratae sive alia edibilia vel inedibilia distribuuntur. Qui usus enim cum traditione Ritus romani minime concordat et periculum secum fert confusionem inducendi in christifideles quoad

doctrinam eucharisticam Ecclesiae. Ubi aliquibus in locis exstet, ex concessione, particularis consuetudo panis benedicendi ac distribuendi post Missam, magna cum cura de hoc actu recta catechesis detur. Ne vero alia similia introducantur nec ad hunc usum hostiae non consecratae umquam adhibeantur.

3. De Sacerdotum Communionem

[97.] Sacerdos, quoties sanctam Missam celebrat, toties ad altare tempore a Missali statuto se communicare debet, concelebrantes vero antequam ipsi ad distributionem Communionis procedant. Numquam attendat Sacerdos celebrans vel concelebrans usque ad Communionem populi expletam, ut se communicet.

[98.] Communio Sacerdotum concelebrantium iuxta normas in libris liturgicis praescriptas procedat, hostiis semper adhibitis, quae in eadem Missa consecratae sunt, atque Communionem semper sub utraque specie ab omnibus concelebrantibus recepta. Notandum est quod, si Sacerdos vel Diaconus concelebrantibus hostiam sacram vel calicem tradit, nihil dicit, nempe verba «Corpus Christi» vel «Sanguis Christi» minime profert.

[99.] Communio sub utraque specie semper permittitur «Sacerdotibus, qui sacram celebrare vel concelebrare non possunt».

4. De Communionem sub utraque specie

[100.] Quo clarius plenitudo signi in convivio eucharistico fidelibus pateat, ad Communionem sub utraque specie admittuntur quoque christifideles laici in casibus in libris liturgicis expositis, praemissa et iugiter comitante debita catechesi circa principia dogmatica hac in re a Concilio Oecumenico Tridentino statuta.

[101.] Ut christifidelibus laicis sacra Communio sub utraque specie ministretur, congruenter aestimanda erunt adiuncta, de quibus iudicent praepriis Episcopi dioecesani. Omnino excludatur ubi periculum etiam parvum exstet profanationis sacrarum specierum. Ob ampliores coordinationem, Conferentiae Episcoporum normas, actis a Sede Apostolica per Congregationem de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum recognitis, oportet edant, praesertim quod «ad modum distribuendi fidelibus sacram Communionem sub utraque specie et ad facultatis extensionem» attinet.

[102.] Ne ministretur calix christifidelibus laicis ubi tantus adsit communicandorum numerus, ut difficile evadat quantitatem vini ad Eucharistiam aestimare, et periculum exstet, ut «copia Sanguinis Christi plus aequo remaneat in fine celebrationis sumenda»; nec item ubi accessus ad calicem ardue ordinari possit vel ubi requiratur copia sufficiens vini, cuius tantum difficulter cognosci possunt secreta provenientia et qualitas, vel ubi praesto non sit congruus numerus ministrorum sacrarum neque ministrorum extraordinariorum sacrae Communionis, qui formationem idoneam habeant, vel ubi pars notabilis populi ad calicem variis ex causis perseveranter nolit accedere, ablato igitur quodammodo signo unitatis.

[103.] Normae Missalis Romani admittunt principium quo, in casibus ubi Communio sub utraque specie ministretur, «sanguis Domini sumi potest vel ex ipso calice directe bibendo, vel per intinctionem, vel cum calamo, vel cum cochleari». Quoad Communionem christifidelibus laicis ministrationem, Episcopi Communionem cum calamo vel cum cochleari excludi possunt, ubi usus loci non sit, manente tamen semper optione Communionis per intinctionem ministrandae. Si autem hic modus usurpetur, adhibeantur hostiae, quae ne nimis tenues neque nimis parvae sint, et communicandus a Sacerdote Sacramentum tantummodo ore recipiat.

[104.] Ne permittatur communicando per seipsum hostiam in calicem intingere nec hostiam intinctam manu accipere. Quoad hostiam intingendam, sit haec e materia valida confecta necnon consecrata, omnino vetito usu panis non consecrati aliusve materiae.

[105.] Si ad Communionem sub utraque specie Sacerdotibus concelebrantibus aut christifidelibus distribuendam unus calix non sufficit, nihil obstat quominus Sacerdos celebrans pluribus calicibus utatur. Memorandum enim est omnes Sacerdotes sanctam Missam celebrantes ad Communionem sub utraque specie teneri. Laudabiliter adhibetur, ratione signi, calix principalis grandior, una cum calicibus minoribus.

[106.] Attamen omnino vitandum est, ne post consecrationem Sanguis Christi ex uno in alterum vasum transfundatur, ne quid accidat quod vergat ad iniuriam tanti mysterii. Ad Sanguinem Domini recipiendum ne umquam adhibeantur lagonae, cratera vel alia vasa, quae integraliter normis statutis non respondeant.

[107.] Ad normam statutorum canonum, «qui species consecratas abicit aut in sacrilegum finem abducit vel retinet, in excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae reservatam incurrit; clericus praeterea alia poena, non exclusa dimissione e statu clericali, puniri potest». Cui casui quaelibet actio sacras species voluntarie et graviter despiciens censenda est adnumerari. Unde si quis contra praedictas normas agat, ex. gr. sacras species in sacrarium vel in locum indignum vel in terram proiciens, in poenas statutas incurrit. Meminerint insuper omnes quod, distributione sacrae Communionis intra Missae celebrationem expleta, observanda sunt praescripta Missalis Romani, et praesertim oportet quod de Sanguine Christi forte remanet a Sacerdote vel iuxta normas ab alio ministro statim ex integro consumetur, hostiae vero consecratae quae supersunt aut ad altare a Sacerdote sumantur aut deferantur ad locum Eucharistiae asservandae destinatum.

Caput V

DE QUIBUSDAM ALIIS AD EUCHARISTIAM SPECTANTIBUS

1. De loco celebrationis sanctae Missae

[108.] «Celebratio eucharistica peragatur in loco sacro, nisi in casu particulari necessitas aliud postulet; quo in casu, in loco honesto celebratio fieri debet». De qua necessitate pro casu diiudicabit de more Episcopus dioecesanus pro sua dioecesi.

[109.] Numquam licet Sacerdoti Eucharistiam celebrare in templo vel loco sacro cuiusvis religionis non christianae.

2. De variis sanctae Missae adiunctis

[110.] «Sacerdotes, memoria semper tenentes in mysterio Sacrificii eucharistici opus redemptionis continuo exerceri, frequenter celebrent; immo enixe commendatur celebratio cotidiana, quae quidem, etiam si praesentia fidelium haberi non possit, actus est Christi et Ecclesiae, in quo peragendo munus suum praecipuum Sacerdotes adimplent».

[111.] Sacerdos ad Eucharistiam celebrandam vel concelebrandam «admittatur etiamsi rectori ecclesiae sit ignotus, dummodo aut litteras commendatitias» Sedis Apostolicae vel sui Ordinarii vel sui Superioris saltem intra annum datas, exhibeat, «aut prudenter existimari possit eundem a celebratione non esse impeditum». Episcopi provideant, ut usus contrarii exstirpentur.

[112.] Missa celebratur aut lingua latina aut alia lingua, dummodo textus liturgici adhibeantur, qui ad normam iuris approbati fuerint. Exceptis celebrationibus Missae, quae iuxta horarium earundem temporibus ab auctoritate ecclesiastica statutis lingua populi peragendae sunt, semper et ubique licet Sacerdotibus sacrum latine litare.

[113.] Quando Missa a pluribus Sacerdotibus concelebratur, in Prece eucharistica pronuntianda adhibeatur lingua, quae simul ab omnibus Sacerdotibus concelebrantibus atque a congregato populo cognoscatur. Ubi evenit, ut inter Sacerdotes adsint qui linguam celebrationis non cognoscunt, ita ut partes Precis eucharisticae illis proprias debite pronuntiare nequeant, ne celebrent, sed potius habitu choralis induti celebrationi adstant iuxta normas.

[114.] «In dominicali Missa paroeciae, qua ‘communitatis eucharisticae’ ex consuetudine quidem evenit, ut coetus adsint, motus, consociationes, parvae ipsae communitates religiosas». Etiamsi liceat Missam pro coetibus particularibus ad normam iuris celebrari, hi nihilominus coetus minime sunt de fidei observatione normarum liturgicarum exempti.

[115.] Reprobandus est abusus, quo celebratio sanctae Missae in favorem populi contra normas Missalis Romani sanamque traditionem Ritus Romani modo arbitrario, sub praetextu «ieiunii ab Eucharistia» promovendi, suspenditur.

[116.] Ne Missae contra normam iuris multiplicentur et de oblata stipe serventur omnia aliunde iure servanda.

3. De sacris vasis

[117.] Vasa sacra, quae ad recipiendum Corpus et Sanguinem Domini destinata sunt, stricte ad normam traditionis et librorum liturgicorum conficiantur. Conferentiis Episcoporum facultas datur decernendi an, actis ab Apostolica Sede recognitis, opportunum sit vasa sacra confici etiam aliis ex materiis solidis. Attamen stricte requiritur, ut huiusmodi materiae secundum communem aestimationem cuiusque regionis, revera nobiles sint, ita ut eorum usu honor reddatur Domino et periculum omnino vitetur prae oculis fidelium doctrinam realis praesentiae Christi in speciebus eucharisticis minuendi. Reprobatus igitur est quivis usus, quo ad Missae celebrationem vasa communia vel viliora adhibentur ad qualitatem quod attinet, vel omni artificio carentia vel simplicia canistra vel alia vasa ex vitro, argilla, creta aliisque materiis confecta, quae facile frangantur. Quod valet etiam de metallis aliisque materiis, quae facile corrumpantur.

[118.] Vasa sacra, antequam usurpentur, a Sacerdote iuxta ritus in libris liturgicis praescriptos benedicenda sunt. Laudabiliter benedictio ab Episcopo dioecesano impertitur, qui diiudicabit an vasa ad usum, cui destinantur, sint idonea.

[119.] Sacerdos, ad altare post distributionem Communionis reversus, stans ad altare vel ad abacum purificat patenam vel pyxidem super calicem, postea purificat calicem, iuxta Missalis praescripta, et calicem purificatorio absterget. Ubi adsit Diaconus, ille cum Sacerdote ad altare revertitur et vasa purificat. Licet tamen vasa purificanda, praesertim si sint plura, opportune cooperta, in altari vel in abaco super corporale relinquere eaque statim post Missam, populo dimisso, a Sacerdote vel Diacono purificari. Item acolythus rite institutus Sacerdotem vel Diaconum in vasis sacris purificandis et componendis sive ad altare sive ad abacum adiuvat. Absente Diacono, acolythus rite institutus vasa sacra ad abacum defert ibique more solito ea purificat, abstergit et componit.

[120.] Curent pastores, ut sacrae mensae linteamina, et praesertim ea sacras species exceptura, candida iugiter servantur et iuxta traditos mores frequentius laventur. Laudabiliter ita fit, ut aquae ex prima ablutione, manu peragenda, in sacrarium ecclesiae vel super terram in loco decenti effundantur. Posthac denuo lavatio modo consueto peragi potest.

4. De vestibus liturgicis

[121.] «Diversitas colorum in sacris vestibus eo contendit, ut hinc proprietas mysteriorum fidei celebrandorum, hinc sensus progredientis vitae christianae, decursu anni liturgici, efficacius etiam exterius exprimat». Diversitas vero «munerum in Eucharistiae celebratione exterius manifestatur diversitate sacrarum vestium.» Eaedem enim «sacrae vestes ad decorem quoque ipsius actionis sacrae conferant oportet».

[122.] «Alba circa lumbos cingulo astringenda» est, «nisi tali modo confecta sit, ut corpori adhaereat etiam sine cingulo. Antequam vero alba assumatur, si haec habitum communem circa collum non cooperit, amictus adhibeatur».

[123.] «Sacerdotis celebrantis vestis propria, in Missa aliisque sacris actionibus quae cum Missa directo conectuntur, est casula seu planeta, nisi aliud caveatur, super albam et stolam induenda». Item Sacerdos, qui casulam iuxta rubricas assumit, ne stolam omittat induendam. Vigilent omnes Ordinarii, ut omnis usus contrarius extirpetur.

[124.] Facultas in Missali Romano datur, ut Sacerdotes Missam concelebrentes praeter principalem, qui semper casulam coloris praescripti induat, accedente iusta causa, v.gr. frequentiore concelebrentium numero et deficientia paramentorum, omittere possint «casulam seu planetam, adhibita stola super albam». Ubi tamen huiusmodi necessitas praevideri potest, huic quantum fieri potest provideatur. Concelebrentes praeter principalem possunt etiam ob necessitatem casulam coloris albi induere. Serventur de cetero normae librorum liturgicorum.

[125.] Diaconi vestis propria est dalmatica, super albam et stolam induenda. Ut servetur pulchra Ecclesiae traditio, laudabile est facultate dalmaticam omittendi non frui.

[126.] Reprobatus est abusus, quo sacri ministri sanctam Missam, etiam participante uno tantum ministro, contra librorum liturgicorum praescripta sine vestibus sacris peragunt aut solam stolam super cucullam monasticam vel habitum communem religiosorum vel vestem ordinariam adhibent. Curent Ordinarii, ut huiusmodi abusus quam citius corrigantur et in omnibus ecclesiis et oratoriis eorum iurisdictionis congrua copia vestium liturgicarum iuxta normas confectarum adsit.

[127.] Facultas peculiaris in libris liturgicis datur diebus sollemnioribus sacras vestes festivas seu nobiliores adhibendi, etsi non sunt coloris diei. Quae tamen facultas, ad vestes abhinc multos annos confectas ob Ecclesiae patrimonium servandum proprie spectans, improprie ad innovationes extenditur, ita ut, amissis usibus traditis, formae et colores secundum singulorum propensionem adhibeantur et sensus istius normae in traditionis detrimentum auferatur.

Occurrente die festo, sacrae vestes coloris aurei vel argentei illas varii coloris pro opportunitate substituere possunt, non tamen violaceas vel nigras.

[128.] Sacra Missa aliaeque celebrationes liturgicae, quae actio sunt Christi et populi Dei hierarchice constituti, ita ordinentur, ut sacri ministri atque fideles laici, eas pro sua condicione manifeste participant. Praestat ergo «Presbyteros, qui celebrationi eucharisticae intersunt, nisi iusta causa excusentur, munus proprii Ordinis de more exercere et proinde uti concelebrantes participare, sacris vestibus indutos. Secus habitum choralem proprium aut superpelliceum super vestem talarem gestant». Non decet, exceptis casibus in quibus rationabilis causa existat, eos quoad externa quasi fideles laicos Missam participare.

Caput VI

DE SS.MAE EUCHARISTIAE ASSERVATIONE DEQUE EIUS CULTU EXTRA MISSAM

1. De Sanctissimae Eucharistiae asservatione

[129.] «Celebratio Eucharistiae in Missae Sacrificio vere est origo et finis cultus, qui eidem extra Missam exhibetur. Sacrae vero species post Missam propterea praecipue asservantur, ut fideles, qui Missae interesse non possunt, praesertim infirmi et aetate proveci, per Communionem sacramentalem Christo eiusque sacrificio, quod in Missa immolatur, uniantur». Haec asservatio praeterea permittit etiam morem tantum Sacramentum adorandi eique cultum patriae, qui Deo debetur, tribuendi. Formae ergo quaedam cultus adorationis non solum privatae sed etiam publicae et communitariae ab ipsa Ecclesia institutae vel approbatae valde promoveantur oportet.

[130.] «Pro cuiusque ecclesiae structura et iuxta legitimas locorum consuetudines, Sanctissimum Sacramentum asservetur in tabernaculo in parte ecclesiae pernobili, insigni, conspicua, decore ornata» et etiam ratione tranquillitatis loci, spatii ante tabernaculum, necnon copiae scannorum seu sedilium atque genuflectoriorum, «ad orationem apta». Insuper ad omnes praescriptiones librorum liturgicorum et ad normam iuris diligenter attendatur, speciatim ad vitandum periculum profanationis.

[131.] Praeter praescripta can. 934 § 1, vetatur Sanctissimum Sacramentum in loco asservari, qui certae auctoritati Episcopi dioecesanani non subiciatur vel ubi exstat periculum profanationis. Quo occurrente, Episcopus dioecesanus facultatem asservationis Eucharistiae iam concessam statim revocet.

[132.] Ne quis Sanctissimam Eucharistiam domum vel alium in locum contra normam iuris ferat. Prae oculis insuper habendum est abductionem vel retentionem in sacrilegum finem aut abiectioem consecratarum specierum graviora esse delicta, quorum absolutio Congregationi pro Doctrina Fidei est reservata.

[133.] Sacerdos vel Diaconus aut minister extraordinarius qui, absente vel impedito ministro ordinario, Sanctissimam Eucharistiam ad Communionem infirmo ministrandam defert, a loco, ubi Sacramentum asservatur, ad infirmi domicilium recto pro posse tramite omnique negotio profano omisso eat, ut omne periculum profanationis vitetur et maxima erga Corpus Christi reverentia servetur. Servandus insuper semper est ordo Communionis infirmorum administrandae sicut in Rituali Romano praescribitur.

2. De aliquibus formis cultus Ss.mae Eucharistiae extra Missam

[134.] «Cultus Eucharistiae extra Missae sacrificium tributus est inaestimabilis cuiusdam pretii in Ecclesiae vita. Talis cultus arte cum eucharistici Sacrificii celebratione iungitur». Pietas ergo tum publica tum privata erga sanctissimam Eucharistiam etiam extra Missam vehementer inculcetur, qua a fidelibus Christus vere realiterque praesens adoratione colatur, qui est «pontifex futurorum bonorum» et universorum Redemptor. «Sacrorum est officium Pastorum sustentare, etiam vitae suae testificatione, cultum eucharisticum, praesertim expositionem sanctissimi Sacramenti, tum etiam adorantem commorationem coram Christo speciebus sub eucharisticis adstante».

[135.] «Visitationem sanctissimi Sacramenti» fideles «interdiu facere ne omittant, utpote quae erga Christum Dominum, in eodem praesentem, sit et grati animi argumentum et amoris pignus et debitae adorationis officium». Contemplatio enim Iesu in sanctissimo Sacramento praesentis, utpote communio desiderii, fidelem Christo valde sociat, ut de

exemplo tot Sanctorum emicat. «Nisi gravis obstet ratio, ecclesia in qua sanctissima Eucharistia asservatur, per aliquot saltem horas cotidie fidelibus pateat, ut coram sanctissimo Sacramento orationi vacare possint».

[136.] Ordinarius adorationem eucharisticam sive brevem sive protractam vel quasi continuatam, concurrente populo, impensius foveat. Recentioribus enim annis tot in «locis amplum cotidie spatium accipit Sanctissimi Sacramenti adoratio fitque inexhausta sanctitatis origo», quamvis sit etiam «ubi fere tota negligentia cultus adorationis eucharisticae deprehendatur».

[137.] Sanctissimae Eucharistiae expositio semper iuxta praescripta librorum liturgicorum peragatur. Ne excludatur coram sanctissimo Sacramento asservato vel exposito etiam coronae marialis precatio, «in sua simplicitate atque etiam altitudine» miranda. Attamen, maxime cum fit expositio, huius precatio indoles utpote contemplatio mysterii vitae Christi Redemptoris et consilii salutis Patris omnipotentis, praesertim lectiones ex sacra Scriptura desumptas adhibendo, in lucem ponatur.

[138.] Numquam tamen debet sanctissimum Sacramentum expositum, etiam brevissime, sine sufficienti custodia manere. Proinde sic fiat, ut, temporibus statutis, aliqui christifideles saltem alternis vicibus semper adsint.

[139.] Ubi Episcopus dioecesanus ministros sacros vel alios ad hoc deputandos habet, ius est fidelium saepe sanctissimum Sacramentum Eucharistiae ad adorationem visitare et saltem aliquando decursu uniuscuiusque anni adorationem coram Sanctissima Eucharistia exposita participare.

[140.] Valde commendandum est, ut in urbibus vel civitatibus saltem maioribus Episcopus dioecesanus domum ecclesiae ad adorationem perpetuam designet, in qua tamen sacra Missa frequenter, quantum fieri potest etiam quotidie, celebretur, expositione stricte interrupta, dum Missa peragitur. Convenit ut in Missa, quae tempus adorationis immediate praecedit, hostia adorationi exhibenda consecratur et in ostensorio super altare ponatur post Communionem.

[141.] Ius christifidelium constituendi confraternitates vel consociationes ad adorationem etiam quasi continuatam peragendam Episcopus dioecesanus agnoscat et pro posse foveat. Quoties huiusmodi consociationes indolem internationalem praeserunt, pertinet ad Congregationem de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum eas erigere vel eorum statuta approbare.

3. De processionibus et congressibus eucharisticis

[142.] «Episcopi dioecesani est de processionibus statuere ordinationes, quibus earum participationi et dignitati prospiciatur», et adorationem fidelium promovere.

[143.] «Ubi de iudicio Episcopi dioecesani fieri potest, in publico erga sanctissimam Eucharistiam venerationis testimonium habeatur, praesertim in sollemnitate Corporis et Sanguinis Christi, processio per vias publicas ducta» quia pia «fidelium actio in eucharistica processione sollemnitatis Corporis et Sanguinis Christi exstat Domini gratia quae quotannis participes omnes laetitia replet».

[144.] Quamvis hoc alicubi fieri nequeat, oportet tamen ne pereat traditio processiones eucharisticas peragendi. Potius novi exquirantur modi easdem in hodiernis rerum adiunctis peragendi, v.gr. apud sanctuaria, in Ecclesiae possessionibus vel, annuente auctoritate civili, in hortibus publicis.

[145.] Magni aestimetur utilitas pastoralis Congressuum eucharisticorum, qui «verax fidei et caritatis signum sint oportet». Diligenter praeparentur et peragantur iuxta statuta, ut Corporis et Sanguinis Dei Filii sacra mysteria christifideles digne venerentur et redemptionis fructum in se iugiter sentiant.

Caput VII

DE FIDELIUM LAICORUM OFFICIIS EXTRAORDINARIIS

[146.] Sacerdotium ministeriale substitui omnino non potest. Si enim deest in communitate Sacerdos, caret ipsa exercitio functionis sacramentalis Christi Capitis Pastorisque, quod ad ipsam essentiam vitae communitatis pertinet. Quia «minister, qui in persona Christi sacramentum Eucharistiae conficere valet, est solus Sacerdos valide ordinatus».

[147.] Ubi tamen Ecclesiae necessitas id suadeat, deficientibus ministris sacris, possunt christifideles laici aliqua officia liturgica ad normam iuris supplere. Tales fideles vocantur et deputantur ad certa officia gerenda, ipsaque tam gravia quam leviora, a Domini gratia sustentati. Quamplures iam christifideles laici ad hunc famulatum alacriter se contulerunt et adhuc conferunt, praesertim in regionibus missionum, ubi Ecclesia adhuc parvae amplitudinis est vel in condicionibus persecutionis versatur, sed etiam aliis in regionibus penuria Sacerdotum et Diaconorum affectis.

[148.] Magni praesertim aestimanda est institutio catechistarum, qui magnis laboribus singulare et omnino necessarium adiumentum contulerunt et conferunt ad dilatationem fidei et Ecclesiae.

[149.] In aliquibus dioecesibus antiquioris evangelizationis recentius tamquam «assistentes pastorales», ut aiunt, deputati sunt christifideles laici, inter quos procul dubio quamplurimi Ecclesiae bono profuerunt actionem pastorem Episcopi, Presbyterorum et Diaconorum expedientes. Caveatur tamen ne delineatio huius officii nimis ad formam ministerii pastoralis clericorum assimiletur. Curandum scilicet est ne «assistentes pastorales» sibi assumant quae ad ministerium sacrorum ministrorum proprie pertinent.

[150.] Assistentis pastoralis navitas eo tendat, ut Sacerdotum et Diaconorum ministerium expediatur, vocationes ad sacerdotium et diaconatum suscitentur atque ad normam iuris in unaquaque communitate christifideles laicos ad varia officia liturgica iuxta varietatem charismatum sedulo praeparentur.

[151.] Solummodo ex vera necessitate recurrendum erit ad auxilium ministrorum extraordinariorum in Liturgiae celebratione. Hoc enim haud prospicitur, ut magis plenam laicorum participationem praestet, sed ex natura sua additium ac provisorium est. Ubi insuper ad ministrorum extraordinariorum officia ex necessitate recurritur, multiplicentur peculiare instantesque intercessionem, ut Dominus Sacerdotem in servitium communitatis mox mittat atque vocationes ad sacros ordines abundanter suscitet.

[152.] Ne autem haec officia mere suppletiva tamquam occasio deformationis ipsius ministerii Sacerdotum ita evadant, ut hi celebrationem sanctae Missae pro populo eisdem commisso neque per seipsos sollicitudinem erga infirmos neque curam parvulos baptizandi vel Matrimonii assistendi vel exequias christianas celebrandi praetermittant, quae imprimis ad Sacerdotes Diaconis coadiuvantibus spectat. Ne ergo umquam fiat ut in paroeciis Sacerdotes indifferenter vices servitii pastoralis cum Diaconis vel laicis permutent, ita confundendo specificum uniuscuiusque.

[153.] Numquam insuper licet laicis partes vel vestes Diaconi vel Sacerdotis aut alias his vestibus similes sibi assumere.

1. De extraordinario sacrae Communionis ministro

[154.] Sicut iam memoratum est, «minister, qui in persona Christi sacramentum Eucharistiae conficere valet, est solus Sacerdos valide ordinatus». Unde nomen «minister Eucharistiae» proprie ad solum Sacerdotem spectat. Sacrae etiam Ordinationis ratione, ministri ordinarii sanctae Communionis sunt Episcopus, Presbyter et Diaconus, ad quos igitur in sanctae Missae celebratione spectat sacram Communionem christifidelibus laicis administrare. Sic recte et plene manifestetur eorum munus ministeriale in Ecclesia atque signum sacramenti compleatur.

[155.] Praeter ministros ordinarios exstat acolythus rite institutus, qui ex institutione minister est extraordinarius sacrae Communionis etiam extra Missae celebrationem. Si insuper id suadeant verae necessitatis rationes, potest ad hoc delegari ab Episcopo dioecesano, ad normam iuris, etiam alius christifidelis laicus tamquam minister extraordinarius, ad actum vel ad tempus, adhibita in re apta benedictionis formula. Qui tamen actus deputationis non necessarie formam liturgicam habet, nec ullo modo, si habet, haec sacrae Ordinationi assimiletur. In casibus demum peculiaribus et inexpectatis, licentia potest dari «ad actum» a Sacerdote qui praest eucharisticae celebrationi.

[156.] Officium hoc stricte iuxta eius nomen intendatur, id est ministri extraordinarii sacrae Communionis, non autem «ministri specialis sacrae Communionis» neque «ministri extraordinarii Eucharistiae» neque «ministri specialis Eucharistiae», quibus nominibus eiusdem significatio indebite et improprie ampliatur.

[157.] Si de more adsit copia ministrorum sacrorum quae etiam ad distributionem sacrae Communionis sufficit, nequeunt ministri extraordinarii sacrae Communionis deputari. Talibus in adiunctis, ii qui ad eiusmodi ministerium

deputati sint, ne idem exercent. Reprobandus est usus illorum Sacerdotum, qui, licet celebrationi ipsi intersint, a Communionem tamen distribuenda se abstinere, laicis id munus committentes.

[158.] Extraordinarius enim sacrae Communionis minister poterit Communionem ministrare solummodo cum Sacerdos vel Diaconus desunt, cum Sacerdos debilitate vel propecta aetate vel alia vera causa impeditur vel cum fidelium ad Communionem accedentium numerus tantus est, ut ipsa Missae celebratio nimis protrahatur. Quod tamen ita intendatur, ut causa omnino insufficientis erit prolongatio brevis, secundum rerum et culturae loci adiuncta.

[159.] Extraordinario sacrae Communionis ministro numquam licet alium quempiam ad Eucharistiam ministrandam delegare, ut v.gr. parentem vel sponsum vel filium infirmi communicandi.

[160.] Episcopus dioecesanus praxim recentiorum annorum hac in re rursus ponderet et pro opportunitate corrigat vel pressius definiat. Ubi ex vera necessitate diffuse huiusmodi ministri extraordinarii deputantur, Episcopus dioecesanus oportet edat particulares normas, quibus, traditionem Ecclesiae prae oculis habens, ad normam iuris de hoc officio exercendo statuat.

2. De praedicatione

[161.] Sicut iam dictum est, homilia ob suum momentum atque naturam Sacerdoti aut Diacono intra Missam reservatur. Ad ceteras formas praedicationis quod attinet, si peculiaribus in adiunctis necessitas id requirat aut in casibus particularibus utilitas id suadeat, ad praedicandum in ecclesia vel in oratorio extra Missam admitti possunt, ad normam iuris, christifideles laici. Quod fieri potest solummodo ob exiguum sacrorum ministrorum numerum quibusdam in locis ad eosdem supplendos, nec converti licet a casu omnino exceptionis in rem ordinariam, nec intellegi debet uti authentica laicatus promotio. Praeterea meminerint omnes facultatem ita permittendi ad Ordinarios loci et quidem ad actum, non autem ad alios, etiam Presbyteros vel Diaconos, spectare.

3. De celebrationibus Peculiaribus, quae absente Sacerdote peraguntur

[162.] Ecclesia die, quae «dominica» nuncupatur, fideliter in unum convenit ad resurrectionem Domini commemorandam ac totum paschale mysterium praesertim per Missae celebrationem. Etenim «nulla communitas christiana aedificatur nisi radicem cardinemque habeat in sanctissimae Eucharistiae celebratione». Unde populus christianus ius habet, ut in suum favorem celebretur Eucharistia die dominica et festis de praecepto atque occurrentibus aliis maioribus diebus festis et, quantum fieri potest, etiam cotidie. Ideo, ubi die dominica in ecclesia paroeciali vel in alia christifidelium communitate difficulter Missae celebratio habeatur, Episcopus dioecesanus opportuna remedia una cum presbyterio perpendat. Inter quas solutiones praecipuae erunt, ut alii Sacerdotes ad hoc vocentur aut fideles sese transferant in ecclesiam cuiusdam loci propinquioris ad eucharisticum mysterium ibi participandum.

[163.] Sacerdotes omnes, quibus sacerdotium et Eucharistia «pro» ceteris est commissa, meminerint sibi iniungi, ut fidelibus omnibus occasionem praebeant, qua praecepto Missam die dominica participandi satisfacere possint. Ex parte sua, fideles laici ius habent, ut nullus sacerdos, nisi vera impossibilitas adsit, umquam recuset se Missam in favorem populi celebrare vel eam ab alio celebrari, si aliter praecepto Missam die dominica aliisque diebus statutis participandi satisfacere non possit.

[164.] «Si deficiente ministro sacro aliave gravi de causa, participatio eucharisticae celebrationis impossibilis evadat», populus christianus ius habet, ut Episcopus dioecesanus pro posse curet celebrationem quamdam pro ipsa communitate die dominica sub eiusdem auctoritate et iuxta Ecclesiae statuta peragere. Huiusmodi tamen peculiare dominicales celebrationes semper omnino extraordinariae censendae sunt. Omnium ergo sive Diaconorum sive christifidelium laicorum, quibus pars in huiusmodi celebrationibus ab Episcopo dioecesano tribuitur, «erit cura ut vera Eucharistiae “fames” servetur, quae efficiat ut nulla Missam celebrandi amittatur occasio, adhibito etiam Sacerdote per occasionem interveniente, qui iure Ecclesiae quominus celebret non impeditur».

[165.] Oportet sedulo vitetur quaelibet confusio inter huiusmodi conventus et celebrationem eucharisticam. Episcopi dioecesani igitur prudenter discernant an in his conventibus sacra Communio distribui debeat. Res opportune ob ampliorem coordinationem in Conferentia Episcoporum determinetur, ut, actis ab Apostolica Sede per Congregationem de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum recognitis, ad effectum ducatur. Praeferendum insuper erit, absentibus et Sacerdote et Diacono, varias partes inter plures fideles distribui potius quam unus solus fidelis laicus totam celebrationem dirigat. Nec convenit umquam ut dicatur aliquem fidelem laicum celebrationi «praesidere».

[166.] Item Episcopus dioecesanus, ad quem res solum pertinet, ne facile concedat, ut huiusmodi celebrationes, praesertim si in iis etiam sacra Communio distribuitur, fiant diebus ferialibus et imprimis in locis, ubi die dominica praecedenti vel sequenti Missa celebrari potuit vel poterit. Sacerdotes enixe rogantur, ut pro posse cotidie sanctam Missam in una ex ecclesiis ipsis commissis pro populo celebrent.

[167.] «Similiter nemo cogitare potest sanctam diei dominici Missam celebrationes oecumenicas Verbi substituere vel conventus preceationis communis cum christianis pertinentibus ad [...] Communitates ecclesiales, vel etiam communicationem eorum liturgici ritus». Quod si Episcopus dioecesanus, necessitate urgente, ad actum participationem catholicorum permiserit, pastores caveant ne inter fideles catholicos confusio de necessitate Missam de praecepto etiam his in adiunctis alia hora diei participandi oriatur.

4. De iis, qui a statu clericali sunt dimissi

[168.] «Clericus qui statum clericalem ad normam iuris amittit», «potestatem ordinis exercere prohibetur». Huic igitur non licet sub ullo praetextu sacramenta celebrare, salvo tantum casu exceptionis iure statuto, nec christifidelibus ad eum celebrationis causa recurrere, cum desit iusta causa quae ad normam can. 1335 id permittat. Insuper hi viri nec homiliam teneant, nec ullum munus aut officium in sacrae Liturgiae celebratione umquam assumant, ne confusio inter christifideles oriatur et veritas obscuretur.

Caput VIII

DE REMEDIIS

[169.] Ubi abusus in sacrae Liturgiae celebratione patrat, vera deprehenditur adulteratio liturgiae catholicae. Scripsit vero S. Thomas «vitium falsitatis incurrit qui ex parte Ecclesiae cultum exhibet Deo contra modum divina auctoritate ab Ecclesia constitutum et in Ecclesia consuetum».

[170.] Ut remedium huiusmodi abusibus detur, id «quod maxime urget, formatio biblica et liturgica est populi Dei, pastorum et fidelium», ita ut Ecclesiae fides et disciplina quoad sacram Liturgiam recte praesententur et intelligantur. Ubi tamen abusus persistent, oportet procedatur in tutelam patrimonii spiritualis iuriumque Ecclesiae ad normam iuris, omnibus legitimis opibus adhibitis.

[171.] Inter varios abusus exstant qui obiective graviora delicta vel res graves constituunt, necnon alii qui nihilominus sedulo vitandi et corrigendi sunt. Illis omnibus prae oculis habitis, quae praesertim in Capite I huius Instructionis tractantur, attendendum est ad ea, quae hic sequuntur.

1. De gravioribus delictis

[172.] Graviora delicta contra sanctitatem augustissimi Eucharistiae Sacrificii et sacramenti iuxta «Normas de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis» sunt tractanda, videlicet:

- a) abductio vel retentio in sacrilegum finem aut abiectio consecratarum specierum;
- b) attentatio liturgicae eucharistici Sacrificii actionis vel eiusdem simulatio;
- c) vetita eucharistici Sacrificii concelebratio una cum ministris Communitatum ecclesialium, qui successionem apostolicam non habent, nec agnoscunt ordinationis sacerdotalis sacramentalem dignitatem;
- d) consecratio in sacrilegum finem alterius materiae sine altera in eucharistica celebratione aut etiam utriusque extra eucharisticam celebrationem.

2. De rebus gravibus

[173.] Quamvis iudicium de gravitate rei faciendum sit iuxta doctrinam communem Ecclesiae et normas ab ipsa statutas, inter res graves sunt semper obiective censenda quae validitatem et dignitatem sanctissimae Eucharistiae in

discrimen adducunt, nempe contra illa quae supra in nn. 48-52, 56, 76-77, 79, 91-92, 94, 96, 101-102, 104, 106, 109, 111, 115, 117, 126, 131-133, 138, 153 et 168 illustrantur. Animadvertenda insuper sunt alia praescripta Codicis Iuris Canonici ac praesertim ea quae canonibus 1364, 1369, 1373, 1376, 1380, 1384, 1385, 1386 et 1398 statuuntur.

3. De aliis abusibus

[174.] Actiones insuper illae, quae contra ea alia patrantur, de quibus alibi hac in Instructione vel in normis iure statutis tractatur, leviter non sunt aestimandae, sed inter alios abusus sedulo vitandos et corrigendos adnumerentur.

[175.] Quae in hac Instructione exponuntur, ut patet, haud omnes contra Ecclesiam eiusque disciplinam referunt violationes, quae in canonibus, in legibus liturgicis atque in aliis normis Ecclesiae ob doctrinam Magisterii sanamve traditionem definiuntur. Ubi quid mali patratum est, corrigendum erit ad normam iuris.

4. De Episcopo dioecesano

[176.] Episcopus dioecesanus, «cum sit praecipuus mysteriorum Dei dispensator, iugiter annitatur ut christifideles suae curae commissi sacramentorum celebratione in gratia crescant utque paschale mysterium cognoscant et vivant». Ad ipsum pertinet, «intra limites suae competentiae, normas de re liturgica dare, quibus omnes tenentur».

[177.] «Ecclesiae universae unitatem cum tueri debeat, Episcopus disciplinam cunctae Ecclesiae communem promovere et ideo observantiam omnium legum ecclesiasticarum urgere tenetur. Advigilet ne abusus in ecclesiasticam disciplinam irrepant, praesertim circa ministerium verbi, celebrationem sacramentorum et sacramentalium, cultum Dei et Sanctorum».

[178.] Quoties exinde Ordinarius sive loci sive Instituti religiosi vel Societatis vitae apostolicae notitiam, saltem veri similem, habet de delicto aut abusu ad sanctissimam Eucharistiam quod attinet, caute inquirat, per se vel per alium idoneum clericum, facta et adiuncta et de imputabilitate.

[179.] Delicta contra fidem necnon graviora delicta in Eucharistiae ceterorumque sacramentorum celebratione commissa sine mora deferenda sunt ad Congregationem de Doctrina Fidei, quae ea «cognoscit, atque, ubi opus fuerit, ad canonicas sanctiones declarandas aut irrogandas ad normam iuris, sive communis sive proprii, procedit».

[180.] Secus Ordinarius procedat ad normam sacrorum canonum, poenas canonicas, ubi casus fert, applicans et sibi in memoriam particulari modo statuta can. 1326 revocans. Si de rebus gravibus agitur, Congregationem de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum certiolem faciat.

5. De Sede Apostolica

[181.] Quoties Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum notitiam, saltem veri similem, habet de delicto aut abusu ad sanctissimam Eucharistiam quod attinet, Ordinarium de eo certiolem facit, ut rem inquirat. Ubi res gravis evadat, exemplar actorum de inquisitione facta et, ubi casus fert, de poena lata Ordinarius ad eundem Dicasterium quam primum mittat.

[182.] In casibus difficilioribus Ordinarius ob bonum Ecclesiae universalis, cuius sollicitudinem et ipse vi sacrae ordinationis participat, ne omittatrem praevie collatis consiliis cum Congregatione de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum agere. Ex parte sua, eadem Congregatio, vigore facultatum ipsi a Pontefice Romano tributarum, iuxta casum Ordinario aderit, ei necessarias dispensationes concedens vel instructiones seu praescripta communicans, quibus is diligenter obtemperet.

6. De expostulationibus circa abusus in re liturgica

[183.] Modo omnino particulari omnes pro viribus faciant, ut sanctissimum Sacramentum Eucharistiae ab omni irreverentia et distortionem defendatur et omnes abusus funditus corrigantur. Hoc quidem gravissimum est officium pro universis et singulis, et exclusa omni personarum acceptance, omnes illud opus perficere teneantur.

[184.] Quilibet catholicus, sive Sacerdos sive Diaconus sive christifidelis laicus, ius habet querelam de abusu liturgico apud Episcopum dioecesanum vel Ordinarium competentem ei iure aequiparatum aut apud Sedem Apostolicam ob

primatum Romani Pontificis deferendi. Convenit tamen, ut, in quantum fieri potest, expostulatio seu querela primum Episcopo dioecesano exponatur. Semper vero hoc fiat in veritate et caritate.

Conclusio

[185.] «Seminibus discidii inter homines quae cotidianum experimentum tam alte insita demonstrat humana in natura propter peccatum, opponitur vis generatrix unitatis corporis Christi. Aedificans enim Ecclesiam, Eucharistia hanc ipsam ob causam conciliat inter homines communitatem». Haec ideo Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum in votis habet, ut, etiam diligenti applicatione eorum, quae hac in Instructione in memoriam revocantur, fragilitas humana actioni ipsius sanctissimi Sacramenti Eucharistiae minus obstet et, quavis deformatione ablata, quovis usu reprobato submoto, per intercessionem Beatae Mariae Virginis, «mulieris eucharisticae», praesentia salvifica Christi in Sacramento Corporis et Sanguinis ipsius omnibus hominibus resplendat.

[186.] Christifideles omnes sanctissimam Eucharistiam plene, conscie et actuose pro posse participant, eam pietate et vitae conversatione amanter colant. Episcopi, Presbyteri et Diaconi, sacrum ministerium exercentes, conscientiam probent quoad veritatem et fidelitatem suarum actionum in nomine Christi et Ecclesiae in celebratione sacrae Liturgiae effectarum. Unusquisque ministrorum sacrorum etiam cum severitate se interroget, an iura christifidelium laicorum observaverit, qui se suosque filios ipsi fidenter commendant, freti omnes pro fidelibus recte muneribus illis fungi, quae Ecclesia mandato Christi sacram Liturgiam celebrans explere intendit. Quisque enim semper meminerit se esse sacrae Liturgiae servitorem.

Contrariis omnibus quibuslibet non obstantibus.

Hanc Instructionem, a Congregatione de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum de mandato Summi Pontificis Ioannis Pauli II collatis cum Congregatione pro Doctrina Fidei consiliis exaratam, idem Pontifex die 19 mensis martii, in sollemnitate sancti Ioseph, anno 2004 comprobavit, eandem edi ac statim ab universis, ad quos pertinet, observari iussit.

Ex aedibus Congregationis de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Romae, die 25 mensis martii, in sollemnitate Annuntiationis Domini, anno 2004.

Franciscus Card. Arinze

Praefectus

Dominicus Sorrentino

Archiepiscopus a Secretis

Cf. Missale Romanum, *ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Ioannis Pauli Pp. II cura recognitum*, editio typica tertia, diei 20 aprilis 2000, Typis Vaticanis, 2002, Missa votiva de Dei misericordia, oratio super oblata, p. 1159.

Cf. *1 Cor* 11, 26; Missale Romanum, Prex Eucharistica, acclamatio post consecrationem, p. 576; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, diei 17 aprilis 2003, nn. 5, 11, 14, 18: AAS 95 (2003) pp. 436, 440-441, 442, 445.

Cf. *Is* 10, 33; 51, 22; Missale Romanum, In sollemnitate Domini nostri Iesu Christi, universorum Regis, Praefatio, p. 499.

Cf. *1 Cor* 5, 7; Conc. Oecum. Vat. II, Decr. de presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, diei 7 decembris 1965, n. 5; Ioannes Paulus Pp. II, Adh. Ap., *Ecclesia in Europa*, diei 28 iunii 2003, n. 75: AAS 95 (2003) pp. 649-719, hic p. 693.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, diei 21 novembris 1964, n. 11.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, diei 17 aprilis 2003, n. 21: AAS 95 (2003) p. 447.

Cf. *ibidem*: AAS 95 (2003) pp. 433-475.

Cf. *ibidem*, n. 52: AAS 95 (2003) p. 468.

Cf. *ibidem*.

Ibidem, n. 10: AAS 95 (2003) p. 439.

Ibidem; cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Apost., *Vicesimus quintus annus*, diei 4 decembris 1988, nn. 12-13: AAS 81 (1989) pp. 909-910; cf. etiam Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, diei 4 decembris 1963, n. 48.

Missale Romanum, Prex Eucharistica III, p. 588; cf. *I Cor* 12, 12-13; *Eph* 4, 4.

Cf. *Phil* 2, 5.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 10: AAS 95 (2003) p. 439.

Ibidem, n. 6: AAS 95 (2003) p. 437; cf. *Lc* 24, 31.

Cf. *Rom* 1, 20.

Cf. Missale Romanum, Praefatio I de Passione Domini, p. 528.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Veritatis splendor*, diei 6 augustii 1993, n. 35: AAS 85 (1993) pp. 1161-1162; Homilia apud Camden Yards habita, diei 9 octobris 1995, n. 7: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XVII, 2 (1995), Libreria Editrice Vaticana, 1998, p. 788.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 10: AAS 95 (2003) p. 439.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 24; cf. Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Varietates legitimae*, diei 25 ianuarii 1994, nn. 19 et 23: AAS 87 (1995) pp. 295-296, 297.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 33.

Cf. S. Irenaeus, *Adversus Haereses*, III, 2: Sch., 211, 24-31; S. Augustinus, *Epistula ad Ianuarium*, 54, I: PL 33, 200: «Illa autem quae non scripta, sed tradita custodimus, quae quidem toto terrarum orbe servantur, datur intellegi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri»; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Redemptoris missio*, diei 7 decembris 1990, nn. 53-54: AAS 83 (1991) pp. 300-302; Congr. pro Doctr. Fidei, Litt. ad catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio *Communio notio*, diei 28 maii 1992, nn. 7-10: AAS 85 (1993) pp. 842-844; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Varietates legitimae*, n. 26: AAS 87 (1995) pp. 298-299.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 21.

Cf. Pius Pp. XII, Const. Ap., *Sacramentum Ordinis*, diei 30 novembris 1947: AAS 40 (1948) p. 5; Congr. pro Doctr. Fidei, Decl., *Inter insigniores*, diei 15 octobris 1976, pars IV: AAS 69 (1977) pp. 107-108; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Varietates legitimae*, n. 25: AAS 87 (1995) p. 298.

Cf. Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*, diei 20 novembris 1947: AAS 39 (1947) p. 540.

Cf. S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, diei 3 aprilis 1980: AAS 72 (1980) p. 333.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 52: AAS 95 (2003) p. 468.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, nn. 4, 38; Decr. de Ecclesiis Orientalibus Catholicis *Orientalium Ecclesiarum*, diei 21 novembris 1964, nn. 1, 2, 6; Paulus Pp. VI, Const. Ap., *Missale Romanum*: AAS 61

(1969) pp. 217-222; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 399; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Liturgiam authenticam*, diei 28 martii 2001, n. 4: AAS 93 (2001) pp. 685-726, hic p. 686.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Adh. Ap., *Ecclesia in Europa*, n. 72: AAS 95 (2003) p. 692.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 23: AAS 95 (2003) pp. 448-449; S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, diei 25 maii 1967, n. 6: AAS 59 (1967) p. 545.

Cf. S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*: AAS 72 (1980) pp. 332-333.

Cf. *I Cor* 11, 17-34 ; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 52: AAS 95 (2003) pp. 467-468.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, diei 25 ianuarii 1983, can. 1752.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 22 § 1. Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 838 § 1.

Codex Iuris Canonici, can. 331; cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 22.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 838 § 2.

Ioannes Paulus Pp. II, Const. Ap., *Pastor bonus*, diei 28 iunii 1988: AAS 80 (1988) pp. 841-924; hic artt. 62, 63, et 66, pp. 876-877.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 52: AAS 95 (2003) p. 468.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Decr. de pastorali Episcoporum munere, *Christus Dominus*, diei 28 octobris 1965, n. 15; cf. etiam Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 41; *Codex Iuris Canonici*, can. 387.

Oratio consecrationis episcopalis in ritu byzantino: *Euchologion to mega*, Romae, 1873, p. 139.

Cf. S. Ignatius Antiochenus, *Ad Smyrn.* 8, 1: ed. F.X. Funk, I, p. 282.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 26; cf. S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 7: AAS 59 (1967) p. 545; cf. etiam Ioannes Paulus Pp. II, Adh. Ap., *Pastores gregis*, diei 16 octobris 2003, nn. 32-41: *L' Osservatore romano*, diei 17 octobris 2003, pp. 6-8.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 41; cf. S. Ignatius Antiochenus, *Ad Magn.* 7; *Ad Philad.* 4; *Ad Smyrn.* 8: ed. F.X. Funk, I, pp. 236, 266, 281; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 22; cf. etiam *Codex Iuris Canonici*, can. 389.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 26.

Codex Iuris Canonici, can. 838 § 4.

Cf. Cons. ad exsequ. Const. Lit., *Dubium: Notitiae* 1 (1965) p. 254.

Cf. *Act* 20, 28; Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogmatica de Ecclesia, *Lumen gentium*, nn. 21 et 27; Decr. de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia, *Christus Dominus*, n. 3.

Cf. S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., *Liturgicae instaurationes*, diei 5 septembris 1970: AAS 62 (1970) p. 694.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogmatica de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 21; Decr. de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia, *Christus Dominus*, n. 3.

Cf. Caeremoniale Episcoporum *ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Ioannis Pauli Pp. II promulgatum*, editio typica, diei 14 septembris 1984, Typis Polyglottis Vaticanis, 1985, n. 10.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 387.

Cf. *ibidem*, n. 22.

Cf. S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., *Liturgicae instaurationes*: AAS 62 (1970) p. 694.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 27; cf. 2 Cor 4, 15.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 397 § 1; 678 § 1.

Cf. *ibidem*, can. 683 § 1.

Cf. *ibidem*, can. 392.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap., *Vicesimus quintus annus*, n. 21: AAS 81 (1989) p. 917; Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 45-46; Pius Pp. XII, Litt. encycl. *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) p. 562.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Apost., *Vicesimus quintus annus*, n. 20: AAS 81 (1989) p. 916.

Cf. *ibidem*.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 44; Congr. pro Episcopis, Ep. Praesidibus Episcoporum Conferentiarum missa nomine quoque Congr. pro Gentium Evangelizatione, diei 21 iunii 1999, n. 9: AAS 91 (1999) p. 999.

Cf. Congr. pro Cultu Div., Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 12: AAS 62 (1970) pp. 692-704, hic p. 703.

Cf. Congr. pro Cultu Div., *Declarationem circa Preces eucharisticae et experimenta liturgica*, diei 21 martii 1988: *Notitiae* 24 (1988) pp. 234-236.

Cf. Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Varietates legitimae*: AAS 87 (1995) pp. 288-314.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 838 § 3; S. Rituum Congr., Instr. *Inter Oecumenici*, diei 26 septembris 1964, n. 31: AAS 56 (1964) p. 883; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Liturgiam authenticam*, nn. 79-80: AAS 93 (2001) pp. 711-713.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Decr. de presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, diei 7 decembris 1965, n. 7; Pontificale Romanum, ed. 1962: Ordo consecrationis sacerdotalis, in Praefatione; Pontificale Romanum *ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum, auctoritate Pauli Pp. VI editum, Ioannis Pauli Pp. II cura recognitum*: De Ordinatione Episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera, diei 29 iunii 1989, Typis Polyglottis Vaticanis, 1990, cap. II, De Ordin. presbyterorum, Praenotanda, n. 101.

Cf. S. Ignatius Antiochenus, *Ad Philad.* 4: ed. F.X. Funk, I, p. 266; S. Cornelius Pp. I apud S. Cyprianum, *Epist.* 48, 2: ed. G. Hartel, III, 2, p. 610.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 28.

Ibidem.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 52; cf. n. 29: AAS 95 (2003) pp. 467-468; 452-453.

Pontificale Romanum, De Ordinatione Episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera: *De Ordinatione presbyterorum*, n. 124; cf. Missale Romanum, Feria V in Hebdomada Sancta: Ad Missam chrismatis, Renovatio promissionum sacerdotalium, p. 292

Cf. Conc. Oecum. Trid., Sessio VII, diei 3 martii 1547, Decr. de Sacramentis, can. 13: DS 1613; Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 22; Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) pp. 544, 546-547, 562; *Codex Iuris Canonici*, can. 846, § 1; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 24.

S. Ambrosius, *De Virginitate*, n. 48: PL 16, 278.

Codex Iuris Canonici, can. 528 § 2.

Conc. Oecum. Vat. II, Decr. de presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 5.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 5: AAS 95 (2003) p. 436.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 29; cf. *Constitutiones Ecclesiae Aegypticae*, III, 2: ed. F.X. Funk, *Didascalia*, II, p. 103; *Statuta Ecclesiae Ant.*, 37-41: ed. D. Mansi 3, 954.

Cf. *Act* 6, 3.

Cf. *Io* 13, 35.

Mt 20, 28.

Lc 22, 27.

Cf. Caeremoniale Episcoporum, nn. 9, 23. Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 29.

Cf. Pontificale Romanum, De Ordinatione Episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera, cap. III, *De Ordin. diaconorum*, n. 199.

Cf. *I Tim* 3, 9.

Cf. Pontificale Romanum, De Ordinatione Episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera, cap. III, *De Ordin. diaconorum*, n. 200.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 10.

Cf. *ibidem*, n. 41; Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 11; Decr. de Presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, nn. 2, 5, 6; Decr. de pastoralis Episcoporum munere, *Christus Dominus*, n. 30; Decr. de Oecumenismo, *Unitatis redintegratio*, diei 21 novembris 1964, n. 15; S. Congr. Rituum, Instr., *Eucharisticum mysterium*, nn. 3 e, 6: AAS 59 (1967) pp. 542, 544-545; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 16.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 26; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 91.

I Petr 2, 9; cf. 2, 4-5.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 91; cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 14.

Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 10.

Cf. S. Thomas Aquinas, *Summa Theol.*, III, q. 63, a. 2.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 10; cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 28: AAS 95 (2003) p. 452.

Cf. *Act* 2, 42-47.

Cf. *Rom* 12, 1.

Cf. *I Petr* 3, 15; 2, 4-10.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, nn. 12-18: AAS 95 (2003) pp. 441-445; Id., Ep., *Dominicae Cena*, 24 februarii 1980, n. 9: AAS 72 (1980) pp. 129-133.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 10: AAS 95 (2003) p. 439.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 30-31.

Cf. S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 1: AAS 62 (1970) p. 695.

Cf. Missale Romanum, Feria secunda post Dominica V in Quadragesima, Collecta, p. 258.

Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Novo Millennio ineunte*, diei 6 ianuarii 2001, n. 21: AAS 93 (2001) p. 280; cf. *Io* 20, 28.

Cf. Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) p. 586; cf. etiam Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 67; Paulus Pp. VI, Adh. Ap., *Marialis cultus*, diei 11 februarii 1974, n. 24: AAS 66 (1974) pp. 113-168, hic p. 134; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., *Direttorio su pietà popolare e Liturgia*, diei 17 decembris 2001.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Rosarium Virginis Mariae*, diei 16 octobris 2002: AAS 95 (2003) pp. 5-36.

Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) pp. 586-587.

Cf. Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Instr., *Varietates legitimae*, n. 22: AAS 87 (1995) p. 297.

Cf. Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) p. 553.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 29: AAS 95 (2003) p. 453; cf. Conc. Oecum. Lateran. IV., dierum 11-30 novembris 1215, cap. 1: DS802; Conc. Oecum. Trid., Sessio XXIII, diei 15 iulii 1563, Doctrina et canones de sacr. ordin., cap. 4: DS 1767-1770; Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) p. 553.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 230 § 2; cf. etiam Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 97.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 109.

Cf. Paulus Pp. VI, Litt. Ap. motu proprio datae, *Ministeria quaedam*, diei 15 augustii 1972, nn. VI-XII: Pontificale Romanum ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, De institutione lectorum et acolythorum, de admissione inter candidatos ad diaconatum et presbyteratum, de sacro caelibatu amplectendo, editio typica, diei 3 decembris 1972, Typis Polyglottis Vaticanis, 1973, p. 10: AAS 64 (1972) pp. 529-534, hic pp. 532-533; *Codex Iuris Canonici*, can. 230 § 1; Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 98-99, 187-193.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 187-190, 193; *Codex Iuris Canonici*, can. 230 §§ 2-3.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 24; S. Congr. pro Sacr. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, nn. 2 et 18: AAS 72 (1980) pp. 334, 338; Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 101, 194-198; *Codex Iuris Canonici*, can. 230 §§ 2-3.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 100-107.

Ibidem, n. 91; cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 28.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Allocutio ad Conferentiam Episcoporum Antillarum, diei 7 maii 2002, n. 2: AAS 94 (2002) pp. 575-577; Adh. Ap. post-synodalis, *Christifideles laici*, diei 30 decembris 1988, n. 23: AAS 81 (1989) pp. 393-521,

hic pp. 429-431; Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, diei 15 augustii 1997, Theologica principia, n. 4: AAS 89 (1997) pp. 860-861.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 19.

Cf. S. Congr. de Disc. Sacram., Instr., *Immensae caritatis*, diei 29 ianuarii 1973: AAS 65 (1973) p. 266.

Cf. S. Congr. Rituum, Instr., *De Musica sacra*, diei 3 septembris 1958, n. 93c: AAS 50 (1958) p. 656.

Cf. Pont. Cons. de Legum Textibus Interpr., Responsio ad propositum dubium, diei 11 iulii 1992: AAS 86 (1994) pp. 541-542; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Litt. ad Praesides Conf. Episcoporum de servitio liturgico laicorum, diei 15 martii 1994: *Notitiae* 30 (1994) pp. 333-335, 347-348..

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Const. Ap., *Pastor bonus*, art. 65: AAS 80 (1988) p. 877.

Cf. Pont. Cons. de Legum Textibus Interpr., Responsio ad propositum dubium, diei 11 iulii 1992: AAS 86 (1994) pp. 541-542; Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Litt. ad Praesides Conf. Episcoporum de servitio liturgico laicorum, diei 15 martii 1994: *Notitiae* 30 (1994) pp. 333-335, 347-348; Litt. ad quemdam Episcopum, diei 27 iulii 2001: *Notitiae* 38 (2002) pp. 46-54.

Cf. Codex Iuris Canonici, can. 924 § 2: Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 320.

Cf. S. Congr. de Disc. Sacram., Instr., *Dominus Salvator noster*, diei 26 martii 1929, n. 1: AAS 21 (1929) pp. 631-642, hic p. 632.

Cf. *ibidem*, n. II: AAS 21 (1929) p. 635.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 321.

Cf. *Lc* 22, 18; *Codex Iuris Canonici*, can. 924 §§ 1, 3; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 322.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 323.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap., Vicesimus quintus annus, n. 13: AAS 81 (1989) p. 910.

S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, n. 5: AAS 72 (1980) p. 335.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 28: AAS 95 (2003) p. 452; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 147; S. Congr. pro Cultu Div., Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 4: AAS 62 (1970) p. 698; S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, n. 4: AAS 72 (1980) p. 334.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 32.

Ibidem, n. 147; cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 28: AAS 95 (2003) p. 452; cf. etiam Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, n. 4: AAS 72 (1980) pp. 334-335.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 39: AAS 95 (2003) p. 459.

Cf. S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 2b: AAS 62 (1970) p. 696.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 356-362.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 51.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 57; cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap., Vicesimus quintus annus, n. 13: AAS 81 (1989) p. 910; Congr. pro Doctrina Fidei, Declaratio de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica, Dominus Iesus, diei 6 augustii 2000: AAS 92 (2000) pp. 742-765.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 60.

Cf. *ibidem*, nn. 59-60.

Cf. v.gr. *Rituale Romanum, ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum, auctoritate Pauli Pp. VI editum Ioannis Pauli Pp. II cura recognitum*: Ordo celebrandi Matrimonium, editio typica altera, diei 19 martii 1990, Typis Polyglottis Vaticanis, 1991, n. 125; *Rituale Romanum, ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*: Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae, editio typica, diei 7 decembris 1972, Typis Polyglottis Vaticanis, 1972, n. 72.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 767 § 1.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 66; cf. etiam *Codex Iuris Canonici*, can. 6, §§ 1, 2; et can. 767 § 1, de quo notanda sunt etiam praescripta Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 3 § 1: AAS 89 (1997) p. 865.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 66; cf. etiam *Codex Iuris Canonici*, can. 767 § 1.

Cf. Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 3 § 1: AAS 89 (1997) p. 865; cf. etiam *Codex Iuris Canonici*, can. 6, §§ 1, 2; Pont. Comm. Codici Iuris Canonici Auth. Interpr., Responso ad propositum dubium, diei 20 iunii 1987: AAS 79 (1987) p. 1249.

Cf. Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 3 § 1: AAS 89 (1997) pp. 864-865.

Cf. Conc. Oecum. Trid., Sessio XXII, diei 17 septembris 1562, De Ss. Missae Sacrificio, cap. 8: DS1749; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 65.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Allocutio ad quosdam Episcopos Civitatum Foederatarum Americae Septentrionalis, qui visitationis causa «ad limina Apostolorum», Romam venerant, diei 28 maii 1993, n. 2: AAS 86 (1994) p. 330.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 386 § 1.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 73.

Cf. *ibidem*, n. 154.

Cf. *ibidem*, nn. 82, 154.

Cf. *ibidem*, n. 83.

Cf. S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 5: AAS 62 (1970) p. 699.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 83, 240, 321.

Cf. Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 3 § 2: AAS 89 (1997) p. 865.

Cf. praesertim *Institutio generalis de Liturgia Horarum*, nn. 93-98; *Rituale Romanum, ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Ioannis Pauli Pp. II promulgatum*: De Benedictionibus, editio typica, diei 31 maii 1984, Typis Polyglottis Vaticanis, 1984, Praenotanda, n. 28; Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis, editio typica, diei 25 martii 1981, Typis Polyglottis Vaticanis, 1981, nn. 10 et 14, pp. 10-11; S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., de Missis in coetibus particularibus, *Actio pastoralis*, diei 15 maii 1969: AAS 61 (1969) pp. 806-811; Directorium de Missis cum pueris, *Pueros baptizatos*, diei 1 novembris 1973: AAS 66 (1974) pp. 30-46; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 21.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap. motu proprio datae, *Misericordia Dei*, diei 7 aprilis 2002, n. 2: AAS 94 (2002) p. 455; Cf. Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Responso ad dubia proposita: *Notitiae* 37 (2001) pp. 259-260.

Cf. S. Congr. pro Cultu Div., Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 9: AAS 62 (1970) p. 702.

Conc. Oecum. Trid., Sessio XIII, diei 11 octobris 1551, Decr. de Ss. Eucharistia, cap. 2: DS 1638; cf. Sessio XXII, diei 17 septembris 1562, De Ss. Missae Sacrificio, cap. 1-2: DS 1740, 1743; S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 35: AAS 59 (1967) p. 560.

Cf. Missale Romanum, Ordo Missae, n. 4, p. 505.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 51.

Cf. *I Cor* 11, 28.

Cf. Codex Iuris Canonici, can. 916; Conc. Oecum. Trid., Sessio XIII, diei 11 octobris 1551, Decr. de Ss. Eucharistia, cap. 7: DS 1646-1647; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 36: AAS 95 (2003) pp. 457-458; S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 35: AAS 59 (1967) p. 561.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 42: AAS 95 (2003) p. 461.

Cf. Codex Iuris Canonici, can. 844 § 1; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. enc., *Ecclesia de Eucharistia*, nn. 45-46: AAS 95 (2003) pp. 463-464; cf. etiam Pont. Cons. ad christianorum unitatem fov., Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'oecuménisme, *La recherche de l'unité*, diei 25 martii 1993, nn. 130-131: AAS 85 (1993) pp. 1039-1119, hic p. 1089.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 46: AAS 95 (2003) pp. 463-464.

Cf. S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 35: AAS 59 (1967) p. 561.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 914; S. Congr. de Disc. Sacram., Declar., *Sanctus Pontifex*, diei 24 maii 1973: AAS 65 (1973) p. 410; S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div. et S. Congr. pro Clericis, Litt. ad Praesides Conf. Episcoporum, *In quibusdam*, diei 31 martii 1977: *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae*, II, Roma 1988, pp. 142-144; S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div. et S. Congr. pro Clericis, Responsum ad propositum dubium, diei 20 maii 1977: AAS 69 (1977) p. 427.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Dies Domini*, diei 31 maii 1998, nn. 31-34: AAS 90 (1998) pp. 713-766, hic pp. 731-734.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 914.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 55.

Cf. S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 31: AAS 59 (1967) p. 558; Pont. Comm. Codicis Iuris Canonici Authen. Interpr., Responso ad propositum dubium, diei 1 iunii 1988: AAS 80 (1988) p. 1373.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 85.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 55; S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 31: AAS 59 (1967) p. 558; Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 85, 157, 243.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 160.

Codex Iuris Canonici, can. 843 § 1; cf. can. 915.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 161.

Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Dubium: *Notitiae* 35 (1999) pp. 160-161.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 118.

Ibidem, n. 160.

Codex Iuris Canonici, can. 917; cf. Pont. Comm. Codicis Iuris Canonici Authen. Interpr., Responsio ad propositum dubium, diei 11 iulii 1984: AAS 76 (1984) p. 746.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 55; Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 158-160, 243-244, 246.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 237-249; cf. etiam nn. 85, 157.

Cf. *ibidem*, n. 283a.

Cf. Conc. Oecum. Trid., Sessio XXI, diei 16 iulii 1562, Decr. de communione eucharistica, capp. 1-3: DS 1725-1729; Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 55; Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 282-283.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 283.

Cf. *ibidem*.

Cf. S. Congr. pro Cultu Div., Instr., *Sacramentali Communione*, diei 29 iunii 1970: AAS 62 (1970) p. 665; Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 6a: AAS 62 (1970) p. 699.

Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 285a.

Ibidem, n. 245.

Cf. *ibidem*, nn. 285b et 287.

Cf. *ibidem*, nn. 207 et 285a.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 1367.

Cf. Pont. Cons. de legum textibus Interpr., Responsio ad propositum dubium, diei 3 iulii 1999: AAS 91 (1999) p. 918.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 163, 284.

Codex Iuris Canonici, can. 932 § 1; cf. S. Congr. pro Cultu Div., Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 9: AAS 62 (1970) p. 701.

Codex Iuris Canonici, can. 904; cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. dogm. de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 3; Decr. de presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 13; cf. etiam Conc. Oecum. Trid., Sessio XXII, diei 17 septembris 1562, De Ss. Missae Sacrificio, cap. 6: DS 1747; Paulus Pp. VI, Litt. Enc., *Mysterium fidei*, diei 3 septembris 1965: AAS 57 (1965) pp. 753-774, hic pp. 761-762; cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 11: AAS 95 (2003) pp. 440-441; S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 44: AAS 59 (1967) p. 564; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 19.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 903; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 200.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 36 § 1; *Codex Iuris Canonici*, can. 928.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 114.

Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Dies Domini*, n. 36: AAS 90 (1998) p. 735; cf. etiam S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 27: AAS 59 (1967) p. 556.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Dies Domini*, praesertim n. 36: AAS 90 (1998) pp. 735-736; S. Congr. pro Cultu Divino, Instr., *Actio pastoralis*: AAS 61 (1969) pp. 806-811.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, cann. 905, 945-958; cf. Congr. pro Clericis, Decr., *Mos iugiter*, diei 22 februarii 1991: AAS 83 (1991), pp. 443-446.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 327-333.

Cf. *ibidem*, n. 332.

Cf. *ibidem*, n. 332; S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, n. 16: AAS 72 (1980) p. 338.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 333; Appendix IV. *Ordo benedictionis calicis et patenae intra Missam adhibendus*, pp. 1255-1257; Pontificale Romanum *ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*, Ordo Dedicationis ecclesiae et altaris, editio typica, diei 29 maii 1977, Typis Polyglottis Vaticanis, 1977, cap. VII, pp. 125-132.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 163, 183, 192.

Ibidem, n. 345.

Ibidem, n. 335.

Cf. *ibidem*, n. 336.

Cf. *ibidem*, n. 337.

Cf. *ibidem*, n. 209.

Cf. *ibidem*, n. 338.

Cf. S. Congr. pro Cultu Div., Instr., *Liturgicae instaurationes*, n. 8c: AAS 62 (1970) p. 701.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 346g.

Ibidem, n. 114; cf. nn. 16-17.

S. Congr. pro Cultu Div., Decr., *Eucharistiae sacramentum*, diei 21 iunii 1973: AAS 65 (1973) 610.

Cf. *ibidem*.

Cf. S. Congr. Rituum, Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 54: AAS 59 (1967) p. 568; Instr., *Inter Oecumenici*, diei 26 septembris 1964, n. 95: AAS 56 (1964) pp. 877-900, hic p. 898; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 314.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep., *Dominicae Cena*, n. 3: AAS 72 (1980) pp. 117-119; S. Congr. Rituum, Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 53: AAS 59 (1967) p. 568; *Codex Iuris Canonici*, can. 938 § 2; Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, Praenotanda, n. 9; Missale Romanum, Institutio Generalis, nn. 314-317.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 938 §§ 3-5.

S. Congr. de Disc. Sacram., Instr., *Nullo unquam*, diei 26 maii 1938, n. 10d: AAS 30 (1938) pp. 198-207, hic p. 206.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap. motu proprio datae, *Sacramentorum sanctitatis tutela*, diei 30 aprilis 2001: AAS 93 (2001) pp. 737-739; Congr. pro Doctrina Fidei, Ep. ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis: AAS 93 (2001) p. 786.

Cf. Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, nn. 26-78.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 25: AAS 95 (2003) pp. 449-450.

Cf. Conc. Oecum. Trid., Sessio XIII, diei 11 octobris 1551, Decr. de Ss. Eucharistia, cap. 5: DS 1643; Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) p. 569; Paulus Pp. VI, Litt. Enc., *Mysterium Fidei*, diei 3 septembris 1965: AAS 57 (1965) pp. 751-774, hic pp. 769-770; S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 3f: AAS 59 (1967) p. 543; S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, n. 20: AAS 72 (1980) p. 339; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 25: AAS 95 (2003) pp. 449-450.

Cf. *Heb* 9, 11; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 3: AAS 95 (2003) p. 435.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 25: AAS 95 (2003) p. 450.

Paulus Pp. VI, Litt. Enc., *Mysterium fidei*: AAS 57 (1965) p. 771.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 25: AAS 95 (2003) pp. 449-450.

Codex Iuris Canonici, can. 937.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 10: AAS 95 (2003) p. 439.

Cf. Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, nn. 82-100; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 317; *Codex Iuris Canonici*, can. 941 § 2.

Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Rosarium Virginis Mariae*, diei 16 octobris 2002: AAS 95 (2003) pp. 5-36; hic n. 2, p. 6.

Cf. Congr. de Cultu Div. et Disc. Sacram., Litterae Congregationis diei 15 ianuarii 1997: *Notitiae* 34 (1998) pp. 506-510; Paenit. Ap., Litt. ad quemdam sacerdotem, diei 8 martii 1996: *Notitiae* 34 (1998) p. 511.

Cf. S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 61: AAS 59 (1967) p. 571; Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, n. 83; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 317; *Codex Iuris Canonici*, can. 941 § 2.

Cf. Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, n. 94.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Const. Ap., *Pastor bonus*, art. 65: AAS 80 (1988) p. 877.

Codex Iuris Canonici, can. 944 § 2; cf. Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, Praenotanda, n. 102; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 317.

Codex Iuris Canonici, can. 944 § 1; cf. Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, Praenotanda, nn. 101-102; Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 317.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 10: AAS 95 (2003) p. 439.

Cf. Rituale Romanum, De sacra Communione et de cultu Mysterii eucharistici extra Missam, Praenotanda, n. 109.

Cf. *ibidem*, nn. 109-112.

Cf. Missale Romanum, In sollemnitate sanctissimi Corporis et Sanguinis Christi, Collecta, p. 489.

Cf. Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Theologica principia, n. 3: AAS 89 (1997) p. 859.

Codex Iuris Canonici, can. 900 § 1; cf. Conc. Oecum. Lateran. IV., dierum 11-30 novembris 1215, cap. 1: DS802; Clemens Pp. VI, Ep. ad Mekhitar, Catholicon Armeniorum, *Super quibusdam*, diei 29 septembris 1351: DS 1084; Conc.

Oecum. Trid., Sessio XXIII, diei 15 iulii 1563, Doctrina et canones de sacr. ordin., cap. 4: DS 1767-1770; Pius Pp. XII, Litt. Enc., *Mediator Dei*: AAS 39 (1947) p. 553.

Cf. Codex Iuris Canonici, can. 230 § 3; Ioannes Paulus Pp. II, Allocutio in Symposio habita «de laicorum cooperatione in ministerio pastoralis presbyterorum», diei 22 aprilis 1994, n. 2: *L'Osservatore Romano*, 23 aprile 1994; Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Prooemium: AAS 89 (1997) pp. 852-856.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Redemptoris missio*, nn. 53-54: AAS 83 (1991) pp. 300-302; Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Prooemium: AAS 89 (1997) pp. 852-856.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae, *Ad gentes*, diei 7 decembris 1965, n. 17; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Redemptoris missio*, n. 73: AAS 83 (1991) p. 321.

Cf. Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 8 § 2: AAS 89 (1997) p. 872.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 32: AAS 95 (2003) p. 455.

Codex Iuris Canonici, can. 900 § 1.

Cf. *ibidem*, can. 910 § 1; cf. etiam Ioannes Paulus Pp. II, Epist., *Dominicae Cena*, n. 11: AAS 72 (1980) p. 142; Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 8 § 1: AAS 89 (1997) pp. 870-871.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 230 § 3.

Cf. S. Congr. de Disc. Sacram., Instr., *Immensae caritatis*, prooemium: AAS 65 (1973) p. 264; Paulus Pp. VI, Litt. Ap. motu proprio datae, *Ministeria quaedam*, diei 15 augustii 1972: AAS 64 (1972) p. 532; Missale Romanum, Appendix III: Ritus ad deputandum ministrum sacrae Communionis ad actum distribuendae, p. 1253; Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 8 § 1: AAS 89 (1997) p. 871.

Cf. S. Congr. pro Sacram. et Cultu Div., Instr., *Inaestimabile donum*, n. 10: AAS 72 (1980) p. 336; Pont. Comm. Codicis Iuris Canonici Authen. Interpr., *Responsio ad propositum dubium*, diei 11 iulii 1984: AAS 76 (1984) p. 746.

Cf. S. Congr. de Disc. Sacram., Instr., *Immensae caritatis*, n. 1: AAS 65 (1973) pp. 264-271, hic pp. 265-266; Pont. Comm. Codicis Iuris Canonici auth. Interpr., *Responsio ad propositum dubium*, diei 1 iunii 1988: AAS 80 (1988) p. 1373; Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 8 § 2: AAS 89 (1997) p. 871.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 767 § 1.

Cf. *ibidem*, can. 766.

Cf. Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 2 §§ 3-4: AAS 89 (1997) p. 865.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Dies Domini*, praesertim nn. 31-51: AAS 90 (1998) pp. 713-766, hic pp. 731-746; Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Novo Millennio ineunte*, diei 6 ianuarii 2001, nn. 35-36: AAS 93 (2001) pp. 290-292; Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 41: AAS 95 (2003) pp. 460-461.

Conc. Oecum. Vat. II, Decr. de presbyterorum ministerio et vita, *Presbyterorum ordinis*, n. 6; cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, nn. 22, 33: AAS 95 (2003) pp. 448, 455-456.

Cf. S. Rituum Congr., Instr., *Eucharisticum mysterium*, n. 26: AAS 59 (1967) pp. 555-556; Congr. pro Cultu Divino, Directorium de celebrationibus dominicalibus absente presbytero, *Christi Ecclesia*, diei 2 iunii 1988, nn. 5 et 25: *Notitiae* 24 (1988) pp. 366-378, hic pp. 367, 372.

Cf. Congr. pro Cultu Divino, Directorium de celebrationibus dominicalibus absente presbytero, *Christi Ecclesia*, n. 18: *Notitiae* 24 (1988) p. 370.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep., *Dominicae Cena*, n. 2: AAS 72 (1980) p. 116.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Ep. Ap., *Dies Domini*, n. 49: AAS 90 (1998) p. 744; Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 41: AAS 95 (2003) pp. 460-461; *Codex Iuris Canonici*, cann. 1246-1247.

Codex Iuris Canonici, can. 1248 § 2; cf. Congr. pro Cultu Divino, Directorium de celebrationibus dominicalibus absente presbytero, *Christi Ecclesia*, nn. 1-2: *Notitiae* 24 (1988) p. 366.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 33: AAS 95 (2003) pp. 455-456.

Cf. Congr. pro Cultu Divino, Directorium de celebrationibus dominicalibus absente presbytero, *Christi Ecclesia*, n. 22: *Notitiae* 24 (1988) p. 371.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 30: AAS 95 (2003) pp. 453-454; cf. etiam Pont. Cons. ad Christianorum Unitatem Fov., Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'ecuménisme, *La recherche de l'unité*, diei 25 martii 1993, n. 115: AAS 85 (1993) pp. 1039-1119, hic p. 1085.

Cf. Pont. Cons. ad christianorum unitatem fov., Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'ecuménisme, *La recherche de l'unité*, n. 115: AAS 85 (1993) p. 1085.

Codex Iuris Canonici, can. 292; cf. Pont. Cons. de Legum Textibus Interpr., Declaratio de recta interpretatione can. 1335, secundae partis, C.I.C., diei 15 maii 1997, n. 3: AAS 90 (1998) p. 64.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, cann. 976; 986 § 2.

Cf. Pont. Cons. de Legum Textibus Interpr., Declaratio de recta interpretatione can. 1335, secundae partis, C.I.C., diei 15 maii 1997, nn. 1-2: AAS 90 (1998) pp. 63-64.

Quod attinet ad sacerdotes qui a caelibatu dispensationem obtinuerunt, cf. S. Congr. pro Doctrina Fidei, Normae de dispensatione a sacerdotali caelibatu ad instantiam partis, *Normae substantiales*, diei 14 octobris 1980, art. 5; cf. etiam Congr. pro Clericis et aliae, Instr., *Ecclesiae de mysterio*, Practicae Dispositiones, art. 3 § 5: AAS 89 (1997) p. 865.

S. Thomas Aquinas, *Summa Theol.*, II, 2, q. 93, a. 1.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap., *Vicesimus quintus annus*, n. 15: AAS 81 (1989) p. 911; cf. etiam Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, nn. 15-19.

Cf. Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Ap. motu proprio datae, *Sacramentorum sanctitatis tutela*: AAS 93 (2001) pp. 737-739; Congr. pro Doctrina Fidei, Ep. ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis: AAS 93 (2001) p. 786.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 1367; Pont. Cons. de legum textibus Interpr., Responsio ad propositum dubium, diei 3 iulii 1999: AAS 91 (1999) p. 918; Congr. pro Doctrina Fidei, Ep. ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis: AAS 93 (2001) p. 786.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 1378 § 2 n. 1 et 1379; Congr. pro Doctrina Fidei, Ep. ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis: AAS 93 (2001) p. 786.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 908 et 1365; Congr. pro Doctrina Fidei, Ep. ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis: AAS 93 (2001) p. 786.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 927; Congr. pro Doctrina Fidei, Ep. ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis: AAS 93 (2001) p. 786.

Codex Iuris Canonici, can. 387.

Ibidem, can. 838 § 4.

Ibidem, can. 392.

Ioannes Paulus Pp. II, Const. Ap., *Pastor bonus*, art. 52: AAS 80 (1988) p. 874.

Cf. *ibidem*, n. 63: AAS 80 (1988) p. 876.

Cf. *Codex Iuris Canonici*, can. 1417 § 1.

Ioannes Paulus Pp. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, n. 24: AAS 95 (2003) p. 449.

Ibidem, nn. 53-58: AAS 95 (2003) pp. 469-472.

Cf. Conc. Oecum. Vat. II, Const. de s. Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 14; cf. etiam nn. 11, 41 et 48.

Cf. S. Thomas Aquinas, *Summa Theol.*, III, q. 64, a. 9 ad primum.

Cf. Missale Romanum, Institutio Generalis, n. 24.